

DOCUMENTA HISTORICA 81.
Az SZTE BTK Történeész Diákkör kiadványa

**SPANYOL
DINASZTIKUS ALTERNATÍVA:
A KARLISTÁK**

Fordította és a bevezető tanulmányt írta:
POLÁCSKA EDINA

JATEPress
Szeged 2008

A Documenta Historica eddig megjelent számai:

1992

1. Az 1887-es földközi-tengeri egyezmények. [Nyemcsok Attila] (*elfogyott*)
2. A tilisiti béke (1807. júl. 7.). [Szász Erzsébet] (*elfogyott*)
3. Talleyrand, Charles-Maurice: Értekezés annak előnyeiről, hogy a jelen körülmények között új gyarmatokat szerezzünk. [Szász Géza]
4. A schönbrunni béke (1809. okt. 14.). [Szász Erzsébet]
5. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (*elfogyott*; utánnomás: 23. sz.)
6. Korai angolszász törvények I. A kenti törvények. [Szántó Richárd] (*elfogyott*)
7. Az 1939–40-es finn–szovjet háború dokumentumai. [Engi Imre]
8. Dokumentumok az orosz–szovjet törekvésekről a Boszporusz és a Dardanellák megszerzésére (Konstantinápoly-egyezmény, 1915; német–orosz tárgyalások, 1940). [Boros Tamás]

1993

9. A Birodalom és Észtország. A szovjet–észti szerződések megszületésének dokumentumai (1939 szeptember). [Vandlík Krisztina]
10. Edward Balliol skóciai hadjárata. Részletek a Lanercosti krónikából és a bridlingtoni kanonok Gestájából. [Kiss Andrea]
11. Az 1943 decemberi Beneš–Sztálin–Molotov megbeszélések dokumentumai. [Gulyás László]
12. Békeszerződés Nagy-Britannia és az Egyesült Államok között (1783. szept. 3.). [Kökény Andrea]
13. Új bécsi tudósítások a kiváló Schwarzenberg grófnak a tatai, veszprémi és palotai erődök és más helyek elfoglalásáról, a szigeti erőd összeomlásáról és a Törökországban napról-napra erősödő hanyatlásról (1599). [Lévai Judit]
14. 1789 Franciaországba a panaszok tükrében. [Gyuricza Róbert]

1994

15. Az 1594-es birodalmi gyűlés határozatai a magyar háborút illetően. [Wölfinger Ildikó]
16. Volgai német dokumentumok (1918–1941). [Opauzki István]
17. Az 1916. évi arab felkelés kiáltvány. [Ferwagner P. Ákos. Lőkös István]
18. A Baycux-i faliszöveg. [Varga Vanda Éva] (*elfogyott*; utánnomás: 34. sz.)

1995

19. A Constantinus-i adománylevél (Donatio Constantini – VIII. sz.). [Piti Ferenc] (*elfogyott*)
20. A Hét Sziget Köztársaság és Kapodisztriasz. [Szász Erzsébet]
21. A lengyel emigráns kormány és a Szovjetunió kapcsolatfelvételének dokumentumai, 1941. [Csósz László]
22. Németország két megosztási terve (Morgenthau-terv, Frankfurti dokumentumok). [Mayer János]
23. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot! (A cseh–szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (az 5. sz. utánnomása).
24. Az 1849-es magyar–velencei szerződés. [Krámlí Mihály]
25. Az Anitta-felirat (i. e. 1600 körül). [Bolega Erika]

DOCUMENTA HISTORICA 81.
Az SZTE BTK Történelem Diákkör kiadványa

**SPANYOL
DINASZTIKUS ALTERNATÍVA:
A KARLISTÁK**

Fordította és a bevezető tanulmányt írta:
POLÁCSKA EDINA

JATEPress
Szeged 2008

Szakmai lektor:
DR. ANDERLE ÁDÁM, DSC

Sorozatszerkesztő:
PÁNDI LAJOS

A kötet megjelenését támogatta:

SZTE BTK Történeész Diákkör
SZTE Modernkori Történeész PhD Program

© SZTE BTK Történeész Diákkör, 2008
© Polácska Edina, 2008
HU-ISSN 1216-0954

Tartalom

ELŐSZÓ	5
BEVEZETÉS.Történelmi áttekintés	7
A karlizmus ideológiai háttere	8
A karlizmus és a nemzetközi diplomácia	9
DOKUMENTUMOK	11
A II. karlista háború idején (1845–1849)	11
1. Őfelsége V. Károly, Don Carlos levele Őfelsége, Asturias hercegéhez	11
2. Őfelsége Don Carlos lemondása a trónról	12
3. Őfelsége, Asturias hercegének postafordultával érkezett válasza	13
4. Montemolín grófjának I. kiáltványa	14
5. Montemolín grófjának II. kiáltványa	16
A karlista trónutódlás kérdései	17
1. Carlos Luis Maria de Borbón y Braganza, Montemolín grófjának végrendelete	17
2. Beira hercegnőjének levele a spanyolokhoz	19
Az 1868-as forradalom és a karlista mozgalom franciaországi sajtóvisszhangja	23
1. Juan Prim levele a <i>Le Gaulois</i> című lapnak	25
2. Serrano tábornok levele a <i>Le Gaulois</i> -nak	27
3. Don Juan de Borbón lemondása, és a levél, amelyben unokaöccse, Don Carlos ezt hírül adja az európai uralkodók számára	28
A III. karlista háború (1872–1876)	29
1. Együttműködés a karlisták és a föderalista republikánusok között (1872)	30
2. Az amorevietai egyezmény	31
3. Savoyai Amadé karlistákra vonatkozó amnesztiarendelelete	33
4. A vergarai egyezmény eltörlése	35

5. Fernando Primo de Rivera y Sobremonténak a <i>Gâzette de Madrid</i> című lapban megjelent körlevele	36
6. (VII.) Don Carlos levele a francia néphez	37
7. (VII.) Don Carlos átlépi Franciaország határát	38
8. Romero y Robledo belügyminiszter nyílt levele	39
9. Történelmi emlékirat a karlista pártról	42
10. Karlista ideológia Vicente Pou tollából	44
Ajánlott irodalom	47

ELŐSZÓ

A 19. századi Spanyolország történelmét meghatározó és a spanyol belpolitika színterén egészen a mai napig jelen levő karlista mozgalom eredetéről, főszereplőiről és történetéről magyar olvasó mindezidáig csak kevés magyar nyelvű tanulmányból tájékozódhatott¹, spanyol nyelvű szakirodalma azonban – értelemszerűen – annál gazdagabb.

Tanulmányunkban – amely elsősorban a II. és a III. karlista háború idején született dokumentumokat mutat be – kísérletet teszünk arra, hogy a saját fordításban közölt korabeli források tükrében, az egyes dokumentumokhoz rövid magyarázatot fűzve, a magyar olvasó is képet kaphasson e mozgalom dinasztikus összefüggéseiről, amely a két, egymással szemben álló tábor európai nagyhatalmi támogatóinak köszönhetően hamarosan messze túlmutatott egy ország belügyén: egész Európa politikai viszonyrendszerét befolyásolta azáltal, hogy a feltörekvő liberalizmust szembeállította az hagyománytisztelő, vallási alapokon nyugvó konzervatív ideológiával.

A fordításban közölt dokumentumokra a madridi *Biblioteca Nacional*ban tett kutatóútjaim során áttekintett szakirodalomban leltem, s bizonyos konkrét háttérinformációk tekintetében nagy segítségemre volt Araceli Herrero, a madridi francia nagykövetség sajtó- és kommunikációs osztályának munkatársa.

¹ Magyarul dr. Anderle Ádám, dr. Semsey Viktória és dr. Harsányi Iván tanulmányai tájékoztatnak e problémáról.

BEVEZETÉS.

Történelmi áttekintés

Miután a középszerű, kegyetlen és ennél fogva rendkívül népszerűtlen uralkodó, VII. Ferdinánd (uralkodott: 1814–1833) harmadik feleségét is úgy temette el, hogy frigyükből utód nem született, 1829. december 11-én negyedszerre is megnősült: választása ezúttal Bourbon Mária Krisztinára, I. Ferenc szicíliai király és Bourbon Mária Izabella lányára esett, utódjául pedig saját öccsét, Carlos María Isidro-t – népszerűbb nevén Don Carlost – nevezte meg. 1830 márciusának végén azonban Mária Krisztina állapotos lett, ezért VII. Ferdinánd promulgálta a *Pragmatica Sanctiót* – amelyet ugyan az 1789. szeptember 30-i *Cortes* elfogadott, de az akkori külpolitikai helyzet miatt nem lépett hatályba. A *Pragmatica Sanctio* kimondja, hogy amennyiben a királynak nem fiú utóda születik, a trónt a leánygyermek öröklí². E törvénnyel Don Carlos trónra lépéssel kapcsolatos aspirációi gyakorlatilag füstbe mentek, hisz a spanyol trón legitím örököse az 1830. október 10-én született, és később II. Izabella néven királynővé koronázott leánygyermek lett.

Ezzel kezdetét vette a Don Carlos és hívei, valamint az Izabellát támogató liberálisok közötti hosszú évtizedeken át tartó viszálykodás, amely három egymást követő háborúban (1833–1840, 1847–1849 és 1872–1876) csúcsosodott ki. A mozgalom vezéralakja természetesen Don Carlos volt – ám ezen a néven három trónkövetelőt különböztetünk meg:

- az I. karlista háború vezére VII. Ferdinánd öccse, *Don Carlos María Isidro de Borbón* (Molina grófja, V. Károly néven trónkövetelő, 1833–1845)
- a II. háborút előbbi fia, *Don Carlos Luis de Borbón y Braganza* (Montemolín grófja, VI. Károly néven trónkövetelő, 1845–1861)
- a III. háborút előbbi unokaöccse, *Don Carlos María de los Dolores de Borbón y Austria-Este* (Madrid hercege, VII. Károly néven trónkövetelő, 1868–1909) vezette.

1861 és 1868 között III. Juan néven *Juan de Borbón y Braganza*, Montizón grófja, Carlos Luis de Borbón testvére volt a karlista trónkövetelő.

² Ezzel a nőket az örökösödés jogából kizáró ún. száli törvényt is hatályon kívül helyezte.

A karlizmus ideológiai háttere

A karlisták a korabeli spanyol társadalom konzervatív szárnyát képviselték, soraikban a radikálisabb eszméket valló abszolutisták, más néven „apostoli” csoportok (*los apostólicos*) és a tradicionalista katolikusok mellett a valamivel mérsékeltebb anti-liberálisoknak jutott a leghangsúlyosabb szerep. A trónkövetelők közötti viszálykodás valójában nem volt más, mint két **politikai szemléletmód** küzdelme: az egyik oldalon az *ancien régime* védelmezői – az abszolutisták, a másik oldalon pedig az eladdig domináns spanyol agrártársadalmat idejét múlttá tevő, a francia forradalom és az ipari forradalom nyomán beindult liberális reformok hívei álltak. Ilyenformán a karlizmus bázisát elsősorban a vidék adta.

A viszály másik frontvonala a **vallás** terén húzódott, ennek gyökerei 1820-ig nyúltak vissza. Ekkor a radikális liberális tábor (*los progresistas*) tagjai egyre markánsabban vállalták egyházellenességüket, és gyakran szabadkőműves páholyokba tömörültek. Ennek következtében a többnyire mélyen katolikus vallású, és elsősorban rurális spanyol társadalom hamarosan teljesen elfordult tőlük, és átpártolt a katolikus karlisták táborába, melynek célja az volt, hogy a katolikus egyház és a nemesség továbbra is őrizze meg privilégiumait és befolyását a társadalomban és az államapparátusban. Emellett Don Carlos követői lelkesen támogatták a fellázadt – elsősorban észak-spanyolországi – tartományok előjogainak (*fueros*) visszaállítását³. Ez a lelkes támogatás magyarázza, hogy a karlista mozgalom legodaadóbb támogatói az előjogokat – értsd: regionális autonómiát – egykor élvező tartományok – Aragónia, Valencia és Katalónia egyes vidékei – valamint a kiváltságait továbbra is féltve őrző Baszkföld és Navarra tartományok voltak. Ez utóbbi tartományok egyre növekvő aggodalommal figyelték, amint a liberálisok keményvonalas, uniformizáló törekvései nyomán kiváltságaik veszélybe kerültek (ez az aggodalom nem volt alaptalan, hiszen a karlisták törekvései ellenére – és a mozgalom lendületvesztésének következményeként – a *fuerók* eltörléséről törvényben határozott a spanyol kormány).

³ Igaz, a történészek között a mai napig nincs egyetértés abban, hogy a fuerok védelmezése már a kezdetektől fogva, vagy csupán az első háború után szerepelt a karlista mozgalom zászlaján.

A karlista ideológiában ötvöződött tehát a dinasztikus legitimitás, a katolikus integráció, az abszolút monarchia iránti elkötelezettség és a tradicionális kiváltságjogok védelme. Mindezt jól tükrözi jelmondatuk: „*Dios, Patria, Rey y Fueros*”. („Isten, haza, király, kiváltságjogok!”).

A karlizmus és a nemzetközi diplomácia

Az Előszóban említettük, hogy a karlizmus túlmutatott Spanyolország határain, és a karlistáknak illetve az *isabelinó*knak (azaz II. Izabella híveinek) nyújtott morális és anyagi támogatás révén a korabeli európai nagyhatalmak is egymásnak feszültek. Izabella királynőt – és így a liberális oldalt – Franciaország és Anglia támogatta, míg a karlisták oldalán az abszolutista nagyhatalmak – Ausztria, Oroszország és Poroszország és természetesen a Vatikán – avatkoztak be a Spanyolországban zajló eseményekbe. A spanyol konfliktusban így tulajdonképpen európai konfliktusok képeződtek le.

Az európai **abszolutista** nagyhatalmak a háború kitörésétől fogva elsősorban erkölcsi támogatást nyújtottak a karlista mozgalomnak. Ausztria, Porszország és Oroszország 1833 szeptembere, azaz a münchengráti egyezmény⁴ óta az egész kontinensre kiterjedő fellépések formájában próbált gátat vetni a liberalizmus mindenfajta előretörésének. 1848-ig egyik nagyhatalom sem ismerte el II. Izabellát jogos uralkodóként – igaz, mivel tartottak Angliától, Don Carlost sem támogatták nyíltan. 1838 után azonban a karlista mozgalom – a párton belüli viszálykodások okán – lendületéből és hiteléből egyaránt vesztett, minek következtében a kiábrándult abszolutista nagyhatalmak fokozatosan kihátráltak a mozgalom támogatásából.

A münchengráti egyezményre a **liberális nagyhatalmak**, Franciaország és Anglia a Londonban 1833. április 22-én megkötött Négyes Szövetséggel válszoltak, melyben e két ország paktumot kötött Mária Krisztina régenskirálynő kormányával és Portugáliával, Anglia pedig folyamatosan segélyekkel támogatta a spanyol és a portugál liberális tábor. E segélyek azonban katonai és

⁴ 1833-ban Münchengrätzben az osztrák, a porosz és az orosz uralkodó titkos megállapodásban egyezett meg abban, hogy országaik területén kitörő forradalmakkal szemben kölcsönös segítséget nyújtanak egymásnak.

gazdasági értelemben egyaránt kevésnek bizonyultak Martínez de la Rosa⁵, Mendizábal⁶ és Calatrava⁷ kormányai számára⁸.

⁵ Bourbon Mária Krisztina régensnő leánya, II. Izabella kiskorúsága idején a liberális párt támogatásával kívánta Izabella dinasztikus jogait megerősíteni. Martínez de la Rosát ekkor nevezte ki a miniszterek tanácsának elnökévé és államminiszteré (1834–1835). Espartero hatalomra jutása után Párizsba menekül.

⁶ Juan Álvarez Mendizábal (1790–1853) pénzügyminiszter, kormányfő. Általános besorozást rendelt el, és eltörölte a férfitrendeket, valamint azok javainak elidegenítését. Espartero bukásakor emigrációba kényszerül.

⁷ José María Calatrava (Mérida, 1781 – Madrid, 1846). Az alkotmányozó három év kezdetekor a legfelsőbb bíróság tagja, majd belügyminiszter, később igazságügy miniszter. Az alkotmányos rend bukása után Londonba menekül, ahonnan 1833-ban tér vissza. 1836-ban kormányfő.

⁸ A leghatékonyabb segítség Angliától a háború embertelenségeinek és értelmetlen vérontásának enyhítése terén érkezett a Zumalacárregui által 1835. május 27-én aláírt ún. Lord Eliot Egyezmény révén, amely előírta a hadifoglyok időszakos kicserélését, valamint rendelkezett a kórházi ápolásra szorult sebesültek és betegek jogairól.

DOKUMENTUMOK

A munkánkban szereplő dokumentumok forrása Alfonso BULLÓN DE MENDOZA Y GÓMEZ DE VALUGERA: *Las guerras carlistas en sus documentos* (Barcelona, 1999. 95–140. o.) című könyve. Minden egyéb esetben a szemelvény forrását lábjegyzetben jelöltük.

A II. KARLISTA HÁBORÚ IDEJÉN (1845–1849)

1. *Őfelsége V. Károly, Don Carlos levele Őfelsége, Asturias hercegéhez*⁹
Bourges, 1845. május 18.

Szeretett Fiam! Miután elhatároztam, hogy a politikai alkudozások színterét magam mögött hagyom, úgy döntöttem: lemondok a javadra, és a spanyol koronára formált jogaimat Rád ruházom át. Csatolom lemondó nyilatkozatomat, amellyel tégy belátásod szerint.

Imádkozom a Mindenhatóhoz: részesítsen abban a szerencsében, hogy oly sok viharos esztendő után ismét a béke és az egység megteremtője lehess a mi szerencsétlen sorsú hazánkban, és ezzel minden spanyol boldogulását szolgálhasd.

A mai naptól a Molina grófja címet viselem, és a jövőben e címet viselve tevékenykedem.

Carlos

⁹ Carlos María Isidro Benito de Borbón y Borbón-Parma (Madrid; 1788. március 29. – Trieszt, 1855. március 10.), Molina grófja, Spanyolország infánsa, Carlos V. néven karlista trónkövetelő, VII. Ferdinánd testvéröccse. 1816 szeptemberében feleségül veszi VI. Juan portugál király leányát, María Francisca de Braganzát, akitől három fia születik: Carlos Luis de Borbón y Braganza (a későbbi Montemolín grófja, 1818–1861) Juan Carlos de Borbón y Braganza (Montizón grófja, 1822–1887) és Fernando de Borbón y Braganza (1824–1861). María Teresa de Braganzával (Beira hercegnője) kötött második házasságából nem született utód. A mélyen vallásos Carlos töretlenül hitt a monarchia isteni jogában és a legitim utódlásban. Az I. karlista háború kudarca után 1839. szeptember 14-én Franciaországban kért menedéket. A párizsi kormány Bourges-ban jelöli ki új otthonát, ahova felesége és fiai társaságában vonul vissza, és ahol 1845. május 18-án fia, Carlos Luis (Carlos VI) javára lemond a trónról (lásd: 2. dokumentum).

2. Őfelsége Don Carlos lemondása a trónról

Bourges, 1845. május 18.

Amikor szeretett testvérbátyám és uralkodóm, Őfelsége VII. Ferdinánd király eltávozott közülünk, és az isteni gondviselés – reám bízván a monarchia és a spanyol nép sorsát és boldogulását – Spanyolország trónjára szólított¹⁰, azt szent küldetésnek tekintettem. Lelkemet átjárta az emberség, az Istenben való hit és bizodalom, és egész életemet annak szenteltem, hogy e rendkívül nehéz és keserves feladatnak eleget tegyek.

Spanyolország határain belül és kívül, hűséges alattvalóim élén ugyanúgy, mint a rabság magányában a monarchia békéje volt egyetlen vágyam, és minden törekvésem végső célja.

Atyai szívem minden melegevel a spanyol nép boldogulását kívántam. Jogaimat tiszteletben tartottam, de mivel sohasem törekedtem a hatalomra, lelkiismeretem nyugodt és tiszta.

Azonban oly sok hiábavaló erőfeszítés, próbálkozás és szenvedés után, lelkiismeretem sugalmazása és barátaim tanácsai nyomán fel kellett ismerjem, hogy az isteni gondviselés nem számomra tartogatja a rám rótt küldetés beteljesítését, és hogy eljött a pillanat, amikor e feladatokat annak kell átadnom annak, aki Mennyei Atyánk parancsa szerint tisztemben követ.

Ezennel visszalépek hát, és lemondok mindazon jogomról is, amelyek értelmében felséges testvérbátyám és uralkodóm, VII. Ferdinánd király halálával Spanyolország koronája reám szállt. E jogokat elsőszülött fiamnak, Carlos Luisnak, Asturias hercegének adom át, és ezúton üzenem Spanyolországnek és egész Európának, hogy e cselekedetemet kizárólag lelkiismeretem diktálta. Ezentúl minden politikai tevékenységtől távol kívánok élni, és életem hátralévő éveit otthonom nyugalmában, tiszta lelkiismerettel szeretném élvezni.

Imádkozom a Mindenható Istenhez hön szeretett hazám boldogságáért, nagyságáért és dicsőségéért.

Carlos

¹⁰ VII. Ferdinánd halála (1833. szeptember 29.) és a háború kitörése között mindössze négy nap telt el. 1833. október 1-jén Carlos María Isidro, az elhunyt király öccse Portugáliából kinyilvánította a spanyol trónra formált dinasztikus jogait (abrantés-i kiáltvány). Október 5-én már Bilbao és Álava tartományok királya, miközben országszerter karlista csoportosulások szerveződnek.

3. *Őfensége, Asturias hercegeének¹¹ postafordultával érkezett válasza*
Bourges, 1845. május 18.

Szeretve tisztelt Királyi Atyám!

A legmélyebb tisztelettel olvastam Felséged mai, nekem címzett levelét és az azt kísérő nyilatkozatot. Engedelmes és alázatos fiúként kötelességem, hogy elfogadjam Felséged uralkodói akaratát és ezennel tisztelettel királyi lábai elé helyezzem elfogadó nyilatkozatomat.

Felséged jó példáját követve a mai naptól a Montemolín grófja címet viselem.

Legalázatosabb fiaként kérem a Magasságos Urat, hallgassa meg buzgó esedezéseimet, és halmozza el Felségedet a jószerencse és a gazdaság minden áldásával.

Carlos Luis

¹¹ **Carlos Luis de Borbón y Braganza** (VI. Károly). Apja, V. Károly lemondása után Izabellával kötött esetleges házassága útján próbálta volna rendezni a viszályt. Erre azonban nem került sor, mert Izabella 1846-ban Ássisi-Bourbon Ferencsel kötött házasságot, míg Carlos Luis Carolina de Borbón-Dos Sicilias, Francisco I de las Dos Sicilias nápolyi király leányával kötött házasságot (1850).

Szeretett spanyol testvéreim!

Az új helyzet, amelybe felséges Atyám kegyelméből rám ruházott jogaimról való kényszerű lemondás folytán kerültem, indított arra, hogy szóljak Hozzátok. Ne gondoljátok, drága spanyol barátaim, hogy a széthúzás magvait kívánom elhinteni köztetek. Elég vér és könny folyt már, és a szívem máig összeszorul a múlt katasztrófái által felidézett emlékek hatására, és megremeg annak gondolatára, hogy azok újból megismétlődhetnek.

A korábbi évek sikereinek láttán némelyek lelkében talán gyanú ébredt személyem iránt, azt gondolván, hogy a sérelmeink megtorlása iránti vágy hajt csupán. Az én lelkemben azonban nincsenek ilyen érzések. Ha egy nap az isteni gondviselés újra kitárja előttem hazám kapuit, számomra nem a pártok, hanem kizárólag a spanyol nép lesz a fontos.

A forradalom eseményeinek sodrásában transzcendens változásokra került sor Spanyolország társadalmi és politikai szerveződésében; ezek közül néhányat vallásos és spanyol hercegként bizony sajnáltam, de tévednek azok, akik úgy vélik, hogy nem ismerem a valódi helyzetet, és hogy egy cél vezérelt: megkísérelni a lehetetlent. Tisztában vagyok vele, hogy a forradalmak elkerülésének nem az a legjobb módja, ha mindenáron elsöpörjük, amit a forradalom kivívott, sem pedig az, ha feltámasztjuk mindazt, amit a forradalom elsöpört. Az erőszak nélküli igazságtétel, a reakció nélküli helyreállítás, az érdekek óvatos és igazságos egyeztetése, az eleink által ránk testált javak jó célra való felhasználása anélkül, hogy szembeszállnánk az egészségesen haladó kor szellemével. Íme az én politikám.

A királyi családban máig fennáll egy kérdés, amely először felséges nagybátyám, VII. Ferdinánd (áldassék a neve) uralmának végén vetődött fel, és amely polgárháborúhoz vezetett. Nem tudok megfelekedezni az általam vállalt küldetés méltóságáról és felséges királyi családom érdekeiről, de biztosíthatlak

¹² Carlos Luis María Fernando de Borbón y Braganza (Madrid, 1818. január 31. – Trieszt, 1861. január 13.), Montemolín grófja, Carlos María Isidro de Borbón fia, Carlos és María Francisca de Braganza fia, kinek javára apja 1845. május 15-én lemondott a trónról. Fiatal éveit portugáliai és angliai száműzetésben töltötte. Az első karlista háború idején apja oldalán harcolt az északi fronton, majd a háború végeztével szüleitől és testvéreivel Franciaországba emigrált. 1846 végén híveit kiáltványban szólította fel a fegyveres harcra. 1861-ben bekövetkezett halálával öccse, Juan maradt az egyedüli karlista trónkövetelő.

Benneteket spanyol testvéreim, hogy nem rajtam múlik, hogy ez az általam oly sajnálatosnak tartott vizsály nem ért még véget egyszer s mindenkorra. Becsületemből és lelkiismeretemből fakadóan nincs oly áldozat, amelyet ne tennék meg annak érdekében, véget vessék e vizsálykodásnak, és felgyorsítsam a királyi család békülését.

Tiszta szívemből és igaz lelkemből szólok Hozzátok, spanyol barátaim. Nem a háborút kívánom közétek hozni, hanem a békét. Számomra is rendkívül fájdalmas lenne, ha valaha is arra kényszerülnék, hogy letérjek erről az útról. Mindenesetre számítok bölcsességekre, a királyi család iránt érzett odaadásokra, és a Gondviselés segítségére.

Ha az Ég megadja nekem azt a boldogságot, hogy ismét hazám szent földjére léphetek, védelmezőm a Ti hűségetek és szeretetetek lesz, és csak az a gondolat jár majd a fejemben, hogy egész életemet annak szenteltem, hogy véget vessék a múlt vizsálykodásainak, és elősegítsem a Ti egységeket és boldogulásotokat. Ez nem fog nehézséget okozni számomra, ha – amint remélem – nemzetünket jellemző odaadással és szeretettel, atyáink vallásának tiszteletével, és ama nagylelkűséggel, amelynek akkor sem voltatok híján, amikor becstelenség nélkül oly nehéz volt életben maradni – segítő kezet nyújtotok nekem e vágyam megvalósításához.

Carlos Luis

Spanyolok!

Királyi küldetésem és nemzeti érzületem indokolta azt, hogy kivártam a ma Spanyolországban végbemenő, megjósolható események végkifejletét, és hogy ezek nem cáfolták meg az 1845. május 18-i hozzátok intézett kiáltványom tartalmát.

E nyilatkozat tartalmazta elképzeléseimet, melyek szerint egyetlen vágyam az volt, hogy hazánkat kimentsem abból a káoszból, amelybe alámerült, hogy a két viszálykodó tábor kibékítésén munkálkodjak; és hogy megadjam Nektek az oly megérdemelt és oly hön áhított békét és jólétet. Az eredmények sajnos nem igazolták erőfeszítéseimet, és reményeitek kudarcba fulladtak.

Kötelességadatokat és az én szavam ereje mindannyiunkat újabb erőfeszítések elé állít: teljesítenünk kell a ránk bízott küldetést.

Spanyol testvéreim! Eljött hát a pillanat, amelyet oly sok közösen átélt szenvedés és együtt hozott áldozat árán el akartam kerülni. Veszíteni abból a bátorságból, amely Európa szerint mindig is nemzetünk védjegye volt, számotokra szégyenteljes lenne, az én becsületemen pedig foltot ejtene.

Számomra nincsenek viszálykodó pártok, csak Ti, spanyolok léteztek. Együtt közösen dolgoztunk azért a célért, amelyre az isteni Gondviselés engem jelölt ki. Mindannyiótokhoz szólok hát, jöjjetek bármelyik táborból is, nem félek ellenfeleinktől sem.

Ügyem jogos ügy, nincs oly akadály, amely miatt meghátrálnánk megmentésétől. Az eredményben pedig bizonyos vagyok, hiszen amilyen szorgalmas, tevékeny és bátor nép a spanyol, hívásomra gondolkodás nélkül érkeztek majd. Ne tekintsetek a múltba! Az új kor semmiben sem hasonlíthat az elmúlt időkre. Ismét teljes egyetértésre van szükség a spanyolok között: vessünk véget egymás becsmérlésének, a gyűlölködésnek és a sértéseknek!

A kor jellemző intézményei, eleink szent vallása, a szabad igazságszolgáltatás, a tulajdon tiszteletben tartása és a pártok baráti szövetsége az oly hön áhított boldogság záloga.

Betartom, amit ígértem Nektek, és amire most ígéretet teszek, és a győzelem pillanatában semmi sem okoz majd nagyobb örömet annál, mint látni, hogy nincsenek sem győzők, sem legyőzöttek.

Köszönöm szenvedéseiteket, állhatatosságotokat és megfontoltságotokat. Csodálattal állok bátorságotok és hőstetteitek előtt, és remélem, ezért cserébe a harcmezőn learatott diadal méltó módon kárpótol Benneteket.

Carlos Luis

A KARLISTA TRÓNUTÓDLÁS KÉRDÉSEI

1. Carlos Luis Maria de Borbón y Braganza, Montemolín grófjának végrendelete

Trieszt, 1860. március 10.

Mindenható Isten, az Atya, a Fiú és a Szentlélek, az egy igaz Isten és a Mindenszentek nevében, én, Carlos Luis Maria de Borbón y Braganza, Montemolín grófja a következők szerint végrendelezem:

1. Mindenekelőtt hiszek a Szentháromság szolgálatában és Isten fiának megtestesülésében, aki halálával és feltámadásával megszabadította az egész emberiséget bűneitől, és eljő, hogy ítélkezzen élők és holtak felett, hiszek a katolikus, apostoli római Anyaszentegyházban, amelynek hitében és kebelén belül kívántam és élni és kívánok meghalni is.
2. Lelkemet a Teremtő Istennek ajánlom fel, végtelen alázattal és teljes szívből kérem Őt, hogy lelkemet szent kegyelmébe ajánlva bocsássa meg vétkeimet és bűnömet.
3. Lelkemért elmondott könyörgéseket drága imádott hitvesem józan belátására bízom.
4. Valamennyi általam birtokolt és a tulajdonomat képező, vagy bármilyen módon vagy bármilyen felfogásból esetlegesen eleddig, vagy a jövőben rám szálló javam kizárólagos és egyetemes örökösévé drága és imádott hitvesemet, María Carolina Fernanda de Borbón y Borbónt nevezem meg.
5. Drága imádott hitvesemet azzal bízom meg, hogy teljesítse e végrendelettel járó és a törvényben előírt valamennyi örökösödési adó¹³ megfizetését.
6. Drága imádott hitvesem józan belátására és ítélőképességére bízom szeretett Édesanyám, testvérbátyáim és rokonaim iránti ragaszkodásom és szeretetem kifejezését.
7. Drága imádott hitvesemet bízom meg azzal, hogy annak az összegnek az egy negyedét, amely imádott Édesanyám, Doña María Francisca de Braganza infánsnő¹⁴ hozományá, és annak kamatai formájában Portugá-

¹³ A cádizi *Cortes* 1811. május 3-i rendeletében új örökösödési illetéket vezetett be (*manda pía forzosa*). Ennek összege minden Spanyolországban kiadott végrendelet után 12 real, minden Amerikában kiadott végrendelet után pedig 3 peseta volt.

¹⁴ **María Francisca de Braganza de Borbón** (1800–1834). Carlota Joaquina de Borbón és Juan VI el Clemente, portugál király leánya, Beira hercegnőjének nővére.

liától nekem jár, a következők szerint ossza fel: az összeg felét annak a templomnak az építésére szánom, amelyhez teljes valómmal csatlakoztam, és amelyet szeretett Atyám fogadalma értelmében a Szeplőtelen fogantatásnak ajánlva kell felépíteni. Az említett negyedrészt másik felét a következők szerint osztom fel: öt tized illeti azon bajtársaim árvaít és özvegyeit, akik legitim ügyünkért folytatott harcban vesztek oda; három tized jár az ügy miatt emigrációba kényszerült spanyol testvéreimnek, végül a fennmaradó két tizedet azoknak a kiváló, hazájukat elhagyni kénytelen harcosoknak ajánlom, akik felséges atyámat vagy engem szolgálva tették kockára életüket.

8. Drága imádott hitvesemet bízom meg azzal, hogy Don Manuel María Echarréinek szolgálatainak elismeréseként egész élete során jelenlegi fizetségét juttassa.
9. Drága imádott hitvesemet bízom meg azzal is, hogy irántuk érzett ragaszkodásom jeléül a nekik átadott tárgyakkal emlékeztesse reám Don Joaquín Eliót, Don José Villavicenciót, Don José Sacanellt, Don Gabriel de Florezt, Don Domingót, Don José Azevagát, Don Romualdót, Mon Manuelt és Don Niceto Morimót.
10. Kérek mindenkit, aki csak ismer, imádkozzon értem, ajánlja lelkemet Istennek, és kérje tőle bűneim bocsánatát, és azt, hogy emeljen szent színe elé.
11. Mindenkitől megbocsátást kérek, azért a sok rosszért, amivel esetleg megbánottam vagy megkárosítottam.
12. E véglegesnek tekintendő testamentumom végrehajtójául drága imádott hitvesemet jelölöm meg, és kérem, hogy az általam megjelölt módon és formában gondoskodjon annak maradéktalan végrehajtásáról, és amennyiben módosítani kíván rajta, tegye azt belátása szerint.
13. Nem lehetek elégedett, ha a magam eszközeivel nem fejezném ki azt a végtelen hálát és köszönetet, amivel drága imádott hitvesemnek tartozom bensőséges, meghitt szeretetéért, és azért a folyamatos boldogságért, amelyben jó szerencsém által az oltár elé vezetettve, házasságkötésünk első napjától részesített.
14. Végezetül kijelentem, hogy ez a végakaratom, amelynek minden pontját maradéktalanul be kell tartani. Semmilyen – általános vagy konkrét – záradék vagy megfogalmazás elhagyása vagy hiánya nem sértheti annak érvényességét, vagy zavarhatja annak értését: ez mindenki számára legyen világos és egyértelmű.

Carlos Luis Maria de Borbón y Braganza

2. Beira hercegnőjének levele a spanyolokhoz¹⁵

Baden, 1864. szeptember 25.

Noha a Juan fiamnak¹⁶ címzett, 1861. szeptember 15-i és október 30-i leveleim nem hagyhattak kétséget afelől, hogy milyen politikai irányvonalat vélek kívánatosnak a jelenlegi körülmények között, vannak, akik további magyarázatra várnak ahhoz, hogy az egyik napról a másikra bekövetkező események közepette ne tévesszék szem elől a helyes irányt.

E magyarázathoz mindenekelőtt három kérdés fogalmazódott meg bennem:

1. Ki is a mi uralkodónk?
2. Mit gondolok a modern spanyol liberalizmusról?
3. Mi lesz jelmondatunk?

Bár e három kérdés számtalan további kérdés eredője lehet, megpróbálok minél rövidebben válaszolni rájuk.

Az első kérdést – a fent említett levelekben írtakon kívül – mindössze anynyiban egészíteném ki, hogy Juan leghatározottabb kérésem ellenére sem tért vissza a valláson alapuló monarchiához, és töretlenül kitart vallásunkkal, a monarchiával, és a társadalmi renddel összeegyeztethetetlen eszméi mellett. Ezért sem lelkiismeretünk, sem becsületünk, sem pedig hazaszeretetünk nem engedi,

¹⁵ **María Teresa de Braganza**, Beira hercegnője (Lisszabon, királyi palota, 1793 – Trieszt, 1874), Juan VI portugál király lánya, (V.) Don Carlos első feleségének, María Francisca de Braganzának a testvérhúga, majd nővére halála után Don Carlos (Montemolín grófja) spanyol trónkövetelő második felesége. Férje halála (1855) után a mozgalom élére állva aktív szerepet vállalt a karlista tábor belső viszályainak rendezésében. A *Carta a los Españoles* gondolatait Caixal püspök vetette papírra Beira hercegnőjének nevében, ebben unokaöccsét, Carlost kiáltja ki új királlyá a liberális nézetei miatt a karlisták körében rendkívül népszerűtlen Juan helyett. A harmadik karlista háború kellős közepén, 1874 januárjában halt meg Triesztben.

Az idézet FERRER, Melchor: *La historia del tradicionalismo* című művéből származik (t. XXII, 233–255. o.)

¹⁶ A liberális nézetei miatt a karlisták körében népszerűtlen Juan 1868. október 3-án lemondott trónigényéről, és az angliai Brighton melletti Hove városkába vonult vissza, innen támogatta fia, Don Carlos törekvéseit a harmadik karlista háborúban. 1883. augusztus 24-én, Chambord grófjának (X. Károly unokája, María Luisa de Parma unokatestvére, Franciaország legitim trónkövetelője) halálakor annak özvegye és Don Juan néhány híve a Bourbon-ház fejnek, és a francia trón várományosának kiáltották ki. 1887. november 21-én hunyt el az angliai Brightonban.

hogy királyunkként emeljük az ország trónjára. Meghirdette a türelmet és a vallásszabadságot, megsemmisítve ezzel legmagasztosabb törvényünket, a spanyol monarchia – és minden igaz civilizáció – legszilárdabb alapját, a katolikus hit egységét.

[...] Aragóniai királyaink is csak azután vették magukra a királyi cím szentségét, miután a *Cortes*ben felesküdtek a királyság törvényeinek betartására. II. Károly, midőn végrendeletében V. Fülöp legitim uralkodóként való elismeréséről rendelkezett, így szólt: «Csak az után illeti meg a jelenlegi hatalom, miután felesküdött arra, hogy betartatja a birtokaimon és királyságomban érvényes törvényeket, a *fuerókat* és szokásokat.»

Nem várjuk el, hogy királyunk esküvel kötelezze magát valamennyi ősi törvény betartására, de a monarchia alapvető törvényeinek betartása nem szenvedhet csorbát. Juan azonban nem csupán a katolikus hit egységét kívánta megbontani, hanem a monarchiát és annak törvényeit is, melyek szerinte összeegyeztethetetlenek az általa hirdetett nemzeti szuverenitással (...) Szóval uralkodó akar lenni, anélkül, hogy elismerné a nála is hatalmasabb Urat (...). Proklamálja jogait, de mindaddig semmisnek tekinti azokat, amíg a nemzeti szuverenitás nem szentesíti őket. (...) Megkérdőjelezi a monarchia létezését és eltöröl minden legitim jogot, nemcsak saját maga, hanem utódai számára is. Ennek következményeként – mivel Juan *de facto* és *de jure* lemondott a trónról – e hivatalos lemondás elegendő ahhoz, hogy törvényes utódjaként idősebbik fiát, VII. Károlyt ismerjük el királyunknak.

Mindehhez még tegyük hozzá: Juan nem elég, hogy legfontosabb törvényeink – a monarchia, a jog és a hit egységének – betartását eskü nélkül hagyja, de egyenesen arra esküszik fel, hogy minden törvényt megsemmisít, mert szerinte az isteni jog nem több, mint „illúzió”. Nos ez és az általa oly nagyra tartott nemzeti szuverenitás máris elegendő annak megállapításához, hogy Juan egyetlen célja, hogy Istent kirekessze a társadalomból, a törvényekből, és az intézményrendszerből. Egy olyan tekintélyt igyekszik maga köré építeni, amely minden szempontból független az Úrtól, kinek segítségére nem tart igényt, és – a forradalmárok elveihez hasonlóan – a szuverén nép akaratát az Úr akaratának fölébe helyezi. Arra törekszik, hogy az isteni törvények helyébe merőben emberi törvények lépjenek, Isten helyett pedig a nép ítélkezzen a bűnösök felett. Így kíván pogány társadalmat építeni, pogány törvényekkel és intézményekkel. Istenről független hatalomként csak a nyers erő marad. A tisztán emberi törvények semmissé lesznek, és amíg megkerülhetők, számtalanszor meg is fogják kerülni azokat, a hiába a hadseregnyi csendőrség, rendőrségi ügynök, és a számtalan börtön és börtönőr. A szó szoros értelmében vett kötelesség megszűnik létezni, mert Istenről és törvényeiről lemondva ember és em-

ber, többség és kisebbség nem róhat kötelezettséget egymásra, hiszen az a hatóságok, a törvények és a társadalom felborulásához vezetne. Juan elvei ezt tükrözik, és nem elég, hogy nem esküszik legfontosabb törvényeink betartására, minden tekintélyt és törvényt alapjaiban ingat meg.

Ezért egyetlen spanyol sem tekintheti őt királjának, mert helyét az ő elsőszülött fiának, VII. Károlynak kell elfoglalnia.

Úgy tűnik, Juan felismerte mindezt, hiszen mivel proklamált elveinek visszavonásától elzárkózott, az egész vallásos monarchikus párt által magára hagyatva döntő lépést tett, azzal, hogy elismerte a madridi kormányt és fejet hajtott unokanővére, Izabella előtt.

[...] Ezen anarchikus, ésszerűtlen és egyházellenes eszmékkel kívánjuk szembeállítani a vallás és a monarchia tiszteletén alapuló elveinket, amelyek egykori jelmondatunkban – Vallás, Haza és Király – összegződnek. Eme értékes örökséget – amely a katolikus Spanyolország legfontosabb törvénye, zászlóinkon büszkén hirdetett dicső jelmondat, és ellenségeinket megfélemlítő csatakiáltás – még eleink hagyományozták ránk. A mostani körülmények között e jelmondat jelenti az egyetlen kapaszkodót a féktelen vihar kellős közepén, mely bomlasztó eszméivel felbolygatta a modern liberalizmust.

A liberalizmus és gondolkodói másról sem vitatkoztak, vagy – kissé illetlenül szólva – „locsogtak” annyit, mint az Isten kegyelméből adatott királyi abszolútizmusról. Ennek ellenére, a mi vallásos alapokon nyugvó monarchikus elveink szerint egy katolikus király hatalma a szó igazi értelmében nem lehet abszolút.

Hatalmának mindenekelőtt alattvalóival szembeni kötelességei szabnak korlátot. De emellett a király számtalan egyéb esetet érintő általános kötelessége, hogy Istentől reá bízott népének atyja legyen, róluk és arról, hogy népe bővelkedjen a jóban, és megmeneküljön a rossztól, királyként és atyaként egyaránt gondoskodnia kell. Ez azt jelenti, hogy a jónak estében abszolút hatalommal bír.

A király ezen kívül – akárcsak országunk – a katolikus vallás híve, sőt királyként első a hívek között. Ő az, akit kötnek az Evangélium előírásai és az Egyház fiaként és alázatos szolgájaként kötik annak törvényei. E mennyei és egyházi törvények azonban határokat is szabnak uralmának. A katolikus egyházból való kizárás terhe mellett tisztelni kell mindama jogokat, melyekkel közvetlenül Isten ruházta fel Egyházát.

Végül, de nem utolsó sorban, a tartományok *fuerói* és kiváltságai mindig is korlátozták királyaink abszolút hatalmát, ezért Európában alig akadt olyan király, kinek uralmára a katolikus Spanyolország uralkodóinál is kevésbé volt jellemző az abszolútizmus.

Ezért érthető, hogy *Cortes*ünk – amelynek működését nem hogy nem függesztették fel, hanem azt egészen nagyapám, IV. Károly uralkodásáig folytathatta – hallgatásba burkolózott, noha tovább működhetett volna, ha hazánkat nem özönli el a kívülről érkező liberalizmus.

A *Cortes* nem korlátozta a király hatalmát, mondván – mint azt oly gyakran hallom – szerepe csak a tanácsadás volt. Ha viszont részrehajlás nélkül olvasuk történelmünket, azonnal látszik, hogy [a *Cortes*] megtalálta a módját az abszolút hatalom féken tartásának. Gyakran alkalmazott mottója – „Engedelmeskedj, de ne hajts fejet” – is azt tükrözi, hogy Államtanácsaink gyakorta felléptek valamely királyi rendelet vagy határozat ellen, ha ellentmondtak a *Cortes*-ben elhangzottaknak, vagy a tartományok és városok *fueró*inak. Ez is bizonyítja, hogy olykor a *Cortes* határozatai korlátozták az abszolút királyi hatalmat [...].”

María Teresa de Braganza y Borbón

AZ 1868-AS FORRADALOM¹⁷ ÉS A KARLISTA MOZGALOM FRANCIAORSZÁGI SAJTÓVISSZHANGJA

Az 1868-as spanyol forradalom – amelyet javarészt a rendkívül rossz termés, és a nemzetközi gazdasági válságban megtépázódott gyárak és társaságok munkásainak tömeges elbocsátása okozott – a maga nemében egyedülálló forradalom volt. Ez volt az első olyan felkelés, amely veszélybe sodorta a 19. század olykor kaotikus viszonyai és a számtalan *pronunciamento*¹⁸ ellenére érintetlen monarchia intézményét. Ugyancsak először fordult elő, hogy a republikánusok eséllyel „pályázhattak” Spanyolország esetleges kormányzására. Egészen addig ugyanis az ország irányítása egy vagy két személy megválasztásától függött (pl. a kiskorú II. Izabella, vagy Don Carlos). A trónkövetelők között feszülő éles ellentétek dacára azonban a két párt egy ponton mégis közös nevezőre helyezhető: ez pedig a monarchia intézményében való feltétlen hit. Nem a kormányzás *formája* miatt harcoltak egymással, hanem a VII. Ferdinánd halála után az országot kormányzó uralkodó *személyében* nem értettek egyet. Az 1868-as forradalom – legalábbis elméletben, és néhány évre – nyitva hagyta a köztársaság, mint kormányzási forma lehetőségét. Noha Juan de Prim és Serrano tábornok egyaránt az alkotmányos monarchiában látta a megoldást, a köztársasági berendezkedés lehetősége azonban továbbra is ott volt a levegőben.

Franciaország és a Victor Hugóhoz hasonló lelkes támogatók hasonlóképp látták a helyzetet. Azt szorgalmazták, hogy Spanyolország egyszer s mindenkorra szakítson a monarchiával, és az egyház túlzott hatalmával. Victor Hugo szerint ugyanis a spanyol nép szenvedéseiert javarészt e két intézmény volt a felelős¹⁹. (Nem véletlenül, hiszen mint említettük, Franciaország a liberális oldalon lépett be a spanyol belpolitikába.)

Az 1868-as forradalom demokratikus ambíciói – amelyek szerint az ország egyedül is képes kormányozni magát – nem értek célba, s ebben valószínűleg

¹⁷ A történetírásban csak a *La Gloriosa*-ként (a Dicsőséges) ismert forradalom akkor robbant ki, amikor Francisco Serrano tábornok az alcoleai ütközetben lázadó katonái megverték Izabella egyébként túlerőben levő csapatait, a királynő pedig Franciaországba menekült, ahonnan sosem tért vissza. A *Cortes* Savoyai Amadé szcmélyében új uralkodót hívott a trónra.

¹⁸ Államcsíny, katonai hatalomátvétel (sp.).

¹⁹ A francia közvélemény hasonlóan nagy várakozással kísérte nyomon az Itáliában zajló eseményeket, ahol az ország a monarchia–köztársaság közötti harcban kereste a nemzeti konszolidációt a pápa hatalmával szemben.

közrejátszott az is, hogy a polgárság, amely a forradalom első napjaiban annak társadalmi táptalaját adta, meghátrált a várható változások és a baloldal esetleges előretörése láttán.

Ezért a forradalom utáni államszerkezet pontosan megegyezett a II. Izabella uralkodása alattival, ezzel is bizonyítva azt, hogy ha a privilegizált társadalmi csoportok félni kezdenek attól, hogy elvesztik, ami korábban az övék volt, az a lendületes forradalmi eseménysort lefékezi, mozdulatlanságra ítéli. Ez pedig kevésbé alkalmas arra, hogy sikerre vigyen egy demokratikus ambícióktól fűtött, lendületes forradalmat.

A forradalom kezdeti szakasza után számos kérdés fogalmazódott meg Spanyolország jövőjével kapcsolatban – s nem volt ez másképp a korabeli sajtótermékek hasábjain sem.

A cikkírók előszeretettel foglalkoztak a spanyol néppel, annak dicsőséges múltjával, a rosszemlékű uralkodók alatt átélt szenvedéseivel illetve a „meg nem hallgattatás” érzésétől támadt apátiájukkal. A bizonytalanság és a káosz első hónapjai után pedig egyre-másra érdekes cikkek jelentek meg: az általános vélekedés szerint a francia közvélemény nagy rokonszenvvel viseltetett a spanyol nép iránt, amely *„akkor tud nagyvá lenni, amikor a szabadságvágy által vezérelve fellázad elnyomói ellen – mint tette azt 1808-ban.”* Ez pedig azért érdekes, mert 1808-ban ez a bizonyos elnyomó a franciák által félistenként tisztelt Bonaparte Napóleon volt...

Uraim,

Megtisztelt és mélyen megérint az a felém áradó együttérzés, amelyet Miranda szerkesztő úr révén hozzám eljutott levelükben olvastam. Ez az együttérzés azonban nem személyemet, hanem hazám liberális újjászületését illeti.

Spanyolország nagyon sokat köszönhet a francia sajtónak, ki váltképp a *Le Gaulois*-nak, hiszen vállalták, hogy felfedik Európának a forradalom létjogosultságát. Boldog vagyok, hogy magam és az általam képviselt elvek nevében tiszta szívből köszönetet mondhatok Önöknek a lapjuktól kapott értékes támogatásért.

Uraim, a forradalom továbbra is nyugodt mederben zajlik, és meggyőződésem, hogy Önöknek köszönhetően visszakapja jogosultságát, és a mértékletesség példáját mutatta Önöknek. A forradalom egy oly nagyfelkű, nemes, és lovasias nemzet elszántságának gyümölcse, amely hisz saját erejében és egykori hőhérai ellen irányuló minden kicsinyes megtorlást megvet.

Tudom, hogy néhány párizsi lap újságírója hangot adott türelmetlenségének, amely szerint nem haladunk elég nagy léptekkel. E felületes vélemény nagyon meglepett. Kérem Önöket, adjanak helyet a kiigazításnak. Hát hogyan lehetne lassú egy csupán nyolc napja dübörgő forradalom, amely ez alatt a rövid idő alatt mindazt megvalósította, ami ma mindenki előtt ismert?! Hát lehet-e csekélységnek nevezni azt, hogy forradalmunk egy három évszázados dinasztiát megdöntve nyolc nap alatt új kormányt állított fel?

Végezetül, Uraim, mivel lapjuk kiérdemelte a *le Moniteur de la Révolution*²¹ megnevezést, kérem, válaszoljanak e burkolt célzásokra, majd tegyék hozzá: íme, kormányunk megalakult, és programja alapján hamarosan konszolidáljuk a helyzetet.

E programunk Önök előtt is ismeretes, és reméljük, hogy a hamarosan összehívandó alkotmányozó gyűlés támogatásával sikerül mihamarabb megvaló-

²⁰ A *pronunciamento* után létrejött ideiglenes kormányban hadügyminiszter, (majd később 1869-től kormányfő) e posztról folytatott közbenjárása eredményeképpen sikerült elérnie, hogy az alkotmányozó *Cortes* elismerje a monarchikus államrendet. Ennél fogva Prim feladata lett az ország új uralkodójának megtalálása (Savoyai Amadé). A történetírás neki tulajdonítja a következő mondatot: „*Európában demokratikus királyt találni legalább olyan nehéz, mint istentagadóra lenni a mennyországban.*” 1870. december 27-én merénylet áldozata lett, az elkövetők a mai napig ismeretlenek.

²¹ *Forradalmi figyelő* – fr.

sítani azt. Ezáltal sikerül elsajátítanunk korunk Spanyolországának politikai ideálját, azaz egy széles liberális alapokon nyugvó, valódi alkotmányos monarchiát.

Legőszintébb nagyrabecsüléssel,

Juan Prim

2. Serrano tábornok²² levele a Le Gaulois-nak.

1868. október 18.

Henri de Pène és Edmond Tarbé²³ urak részére:

Engedjék meg, hogy köszönetet mondjak a *Le Gaulois*, illetve Franciaország liberális érzelmű lakói által Spanyolország politikai megújulása érdekében nyújtott szolgálataikért.

A Cádizból elindult forradalom megnyitotta Spanyolország előtt az utat ahhoz, hogy szuverenitásának teljes tudatában válassza meg az általa az ország kormányzására legméltóbbnak tartott testületet. Az e mozgalom élére álló személyek pedig szilárdan hisznek a forradalom zászlajára írt program végrehajtásában.

Ami engem illet, hiszek abban, hogy az e kormányzási formával összeegyeztethető minden lehetséges szabadsájjal felruházott alkotmányos monarchia az az államforma, amely a legjobban megfelel a jelenkor kívánalmainak, annak a kivételes szellemiségnek és azoknak a körülményeknek, amelyek országunkat manapság jellemzik.

Remélem, Uraim, hogy politikai értelemben ellenlábás kollégáik számára továbbra is megmutathatják: büszkék lehetünk a forradalmunkra.

Őszinte megbecsüléssel,

F. Serrano

²² Francisco Serrano y Domínguez, Duque de la Torre (Cádiz, 1810. december 17. – Madrid, 1885. november 25.). Az 1868-as forradalom kirottantója, az ideiglenes kormány vezetője (1868–1869). Savoyai Amadé megkoronázása után Serrano két ízben vállalta el a kormányfői szerepet (1871 és 1872). A III. karlista háború kitörésekor Oroquieta-nál végzetes csapást mért Don Carlos csapataira, és a konfliktus megoldásának reményében aláírta az amorevietai egyezményt (1872). A Cortes azonban e megállapodást elutasította, s Serranonak távoznia kellett a hatalomból, majd konspirációban való részvétel gyanúja miatt száműzetésbe kényszerült (1873). XII. Alfonz megkoronázása után még visszatér a hatalomba (a *Partido Constitucional* elnöke) azonban kormányzati munkájának megítélése kétes: a történészek szerint Serrano egy ideálok és tervek nélküli politikus, aki hatalomvágya miatt gyakran váltott ideológiát – és ennél fogva politikai pártot is.

²³ A *Le Gaulois* alapítói (1868)

3. *Don Juan de Borbón*²⁴ lemondása, és a levél, amelyben unokaöccse, Don Carlos ezt híriül adja az európai uralkodók számára

Párizs, 1868. október 22.

Kegyelmes Uram!

Születésem okán rám háruló kötelezettségem és Spanyolország jelenlegi helyzete miatt ezennel tudatom Öfelségével felséges Atyám alábbi nyilatkozatát, amelyben lemond Spanyolország trónjáról.

„Mivel kizárólag a spanyol nép szerencsés sorsát, azaz édes hazám belpolitikai boldogulását és külpolitikai presztízsét tartottam szem előtt, úgy hiszem, vissza kell lépnem. Ezennel hõn szeretett fiam, Don Carlos de Borbón y Este javára lemondok a spanyol koronára formált valamennyi jogomról.

Kelt Párizsban, 1868. október 3-án. Juan Borbón y de Braganza.”

Ha Isten és a körülmények is úgy akarják, és Spanyolország trónjára léphettek, arra fogok törekedni, hogy becsületes úton békítsem ki korunk intézményeit a múlt nélkülözhetetlen intézményeivel, miközben a szabadon választott általános Cortest bízom meg azzal a felelősségteljes és nehéz feladattal, hogy drága hazámnak olyan Alkotmányt adományozzon, amely reményeim szerint egyszerre lesz spanyol és végleges. Azon a napon, amikor ez a szerencse ér, személyes kapcsolataimat Felségeddel, népem kapcsolatait pedig Felséged népevel kívánom a lehetőségek szerint szorosabbra fűzni.

Fogadja Uram, legmélyebb nagyrabecsülésemet!

Carlos de Borbón y Este

²⁴ Testvérébátyja Carlos Luis de Borbón (Montizón grófja) 1860-ban San Carlos de la Rápitában (Tarragona) elszenvedett vereségét, és fogságba esését követően lemondott jogairól öccse, (III.) Juan javára. Mivel Carlos Luis szabadulása után visszavonta azt, néhány hónapig két karlista formált igényt a trónra, majd 1861 januárjában Carlos Luis halála után Juan egyedül maradt *Pretendiente*=Trónkövetelő. A karlisták között azonban liberális nézetei miatt kevés támogatóra lelt, a mozgalom valódi vezetője ekkor Carlos María Isidro özvegye, Beira hercegnő volt. A 1864-ben a *Levél a spanyolokhoz* című írásában (lásd: később) a hercegnő Juan fiát, a későbbi VII. Károlyt nevezte meg a spanyol trón legitim örökösének, kinek javára Juan 1868. október 3-án lemondott.

A III. KARLISTA HÁBORÚ (1872–1876)

Az 1871-es választásokon a *Comuni6n Cat6lica-Mon6rquica* nevű karlista párt 50 képvisel6i és 30 szen6t6ri helyzet szerzett a t6rv6nyhozásban, vezet6j6k Orgaz gr6fja volt. Carlos Mar6a – látv6n, hogy vesz6lyben forog a Bourbon dinasztia restaur6l6s6nak lehet6s6ge, valamint az 1872-es választ6sokon elszenvedett kudarc ut6n – a h6bor6 mellett d6nt6tt. Ezzel 1872. 6prilis 21-6n kezdet6t vette a III. karlista h6bor6, amely kezdetben Savoyai Amad6, majd lemond6sa ut6n a k6zt6rsas6g, v6g6l pedig XII. Alfonz (II. Izabella fia) ellen ir6nyult.

1872. m6jus 2-6n Don Carlos Vera de Bidasso6n6l 6tl6pte a francia hat6rt 6s a felkel6s 6l6re 6llt, azonban m6jus 4-6n az Izabell6t t6mogat6 Domingo Moriones t6bornok csapatai meglepet6sszer6 rajt6ut6st hajtottak v6gre a karlista t6boron Oroquieta-ban, ez6rt a tr6nk6vetel6nek sietve ism6t Franciaorsz6gba kellett menek6lnie, mik6zben h6trahagyott h6vei Se6or Belaustegui-goitia h6z6ban 1872. m6jus 24-6n al66rt6k az **amorevietai egyezm6nyt**. 1873. j6nius 16-6n Zugarramurdiyn6l visszat6rt Spanyolorsz6gba, 6s seregeit azonnal Baszkf6ldre 6s Navarr6ba vez6nyelte.

A h6bor6nak v6g6l 1876-ban a karlist6k fellegv6r6nak sz6m6t6 Estella eles-te vetett v6get, 6s 1876. febru6r 28-6n a tr6nk6vetel6 ism6t Franciaorsz6gba menek6lt. N6gy h6nappal k6s6bb, 1876. j6lius 21-6n a Cortes elfogadta a baszk *fueros*kat elt6rl6 t6rv6nyt.

A k6s6bbickben – kihasználv6n a tengerent6li ter6letek 1898-as elveszt6se miatti t6rsadalmi el6gedetlens6get – Don Carlos m6g t6bb alkalommal pr6b6lt felkel6st sz6tani, de ezek sorra kudarcba fulladtak.

1. Együttműködés a karlisták és a föderalista republikánusok között (1872)²⁵

Tartományi főparancsnokság, Gerona

Most, hogy a föderalista republikánus párt fegyvert fogott, hogy megdöntse a jelenlegi kormányt, elrendelem, hogy valamennyi civil és katonai hatalom adjon meg minden lehetséges támogatást a republikánusoknak anélkül, hogy a lakosságtól adót követelnének, vagy zargatnák őket. Ha egy republikánus a karlisták valamely vezéréhez fordulna, vagy megbeszélést kívánná folytatni vele, akkor az rendelkezésére állhat, és ha szükséges – jogos tulajdonának tiszteletben tartása mellett – testvéri jobbot nyújtva neki fegyverrel is támogathatja.

Kérem Önt, hogy e közleményt továbbítsa a Puente Mayori polgármesteri hivatalnak.

Isten Önnel!

Savalls tábornok²⁶,

Gerona város Alkotmány által felhatalmazott polgármestere.

²⁵ Az 1868 szeptemberében kezdődött „Demokratikus hat év” (Sexenio Democrático) egy olyan liberális rezsimet honosított meg, amely sem a republikánusokat, sem a karlistákat nem elégítette ki. 1873 februárjában a köztársaságpártiak kiküldötték az I. Köztársaságot. A harmadik karlista háború 1872 áprilisában vette kezdetét, és XII. Alfonz királlyá kiáltásával ért véget.

²⁶ **Francesc Savalls** (La Pera, Gerona, 1817 – Nizza, 1886), spanyol katonatiszt, karlista hadvezér, akit Carlos VII a katalán Gerona tartomány főparancsnokává nevezett ki, majd az Alpens-i győzelem (1872) után az Alpens márkija címet adományozta neki. 1875-ben Katalónia vezérlő tábornoka, azonban katonai tétlensége miatt rangjától megfosztva Franciaországba menekül, és ott is hal meg.

Északi hadtest vezérkara = Don Fausto de Urquizu, Don Juan E. de Orúe²⁸ – Señor Don Antonio de Arguinzóniz képviselőtében – urakkal, Vizcaya hadügyi képviselőtestületének tagjaival e pusztító polgárháború sújtotta országban a béke újbóli megteremtésének legtisztességesebb módjáról folytatott tanácskozásomat követően, és tartván magam ama nyilvános bejelentéshez, amelyet e hadsereg parancsnoki tisztének átvételekor tettem, valamint élvén a rám ruházott különleges felhatalmazással engedélyezem az alábbiakat:

Első cikkely

Bűnei alól felmentést kaphat mindenki, aki Vizcayában fegyvert fogott, és most leteszi azt; ők otthonuk visszatérhetnek, felmentést kapnak minden felelősség alól, és a főparancsnokság által kellő módon felhatalmazott városi előjáróktól megkapják a vonatkozó kegyelmi okmányokat.

Második cikkely

Az említett kegyelem megilleti a hadügyi képviselőtestület tagjait, alkalmazottaikat, és beosztottaikat és minden egyéb személyt, aki hatalmat gyakorolt, megbízást vagy feladatkört teljesített vagy közvetlenül, vagy közvetve fellépett vagy hozzájárult lázadáshoz, még ha emigrációból tért is haza. Ugyanez vonatkozik azokra, akik elhagyták állomáshelyüket, vagy célállomásukat.

Akik külföldre kívánnak távozni, azok személyükben a határig biztosítást élveznek.

Harmadik cikkely

A Guernica nemesi terület általános kormányzótanácsának vagyonát képező, vagy azzal kapcsolatba hozható közpénzek behajtásának tekintetében a követendő eljárásról az írott kiváltság-, használati és szokásjog értelmében üléselő általános kormányzótanács határoz.

²⁷ A harmadik karlista háborúban (1872–1876) Carlos VII (Carlos V fia és Carlos VI. fivére) és I. Savoyai Amadé seregei csaptak össze. A *Prendiente* 1872. május 2-án Veránál lépett Spanyolországba, ám a remélt, és hosszadalmasan előkészített felkelés elmaradt, helyette az Oroquictánál elszenvedett megsemmisítő vereséget (1872. május 4.) követően Carlos ismét visszatért Franciaországba, miközben hívei távollétében aláírták az Amorevietai egyezményt.

²⁸ Karlista tábormokok.

Negyedik cikkely

Bűnei alól felmentést kap mindenki, aki a kezében tartott fegyvert leteszi, minden főtiszt és tiszt, valamint az osztagokhoz csatlakozott hadtestek, még ha emigrációból térnek is haza.

A tisztek és főtisztek a hadseregben a felkelést megelőzően viselt rangjukban térhetnek vissza annak soraiba. A hadtestek továbbra is a kormány irányítása alatt maradnak, de bűneik alól megérdemelten bocsánatot nyernek.

Ötödik cikkely

E rendelkezések attól a pillanattól lépnek hatályba, hogy a saját hatáskörömben kijelölt és a hadügyi tanács által jóváhagyott helyszíneken fegyvereiket letették.

Hatodik cikkely

A hadügyi képviselőtestület tagjai és más képviselői kötelezettséget vállalnak arra, hogy a jövőben minden tőlük telhetőt megtesznek az újabb zavargások, felkelések vagy lázadások elkerülése érdekében, amelyek felbolygatják a tartományban uralkodó békét.

Francisco Serrano

3. Savoyai Amadé karlistákra vonatkozó amnesztiarendelelete²⁹

Kelt a Palotában, 1872. szeptember 27-én.

A vonatkozó különbizottságok tájékoztatása szerint az oviedói és a pampilonai bíróság – amely az utolsó karlista lázadásban részt vevők, és e bűntettek okán a tolosai, pampilonai, vergarai, tafallai, oviedói és Pola de Lena-i bírói körzetekben vádemelés alá vont karlisták számára kegyelmet javasolt – ítélezési szünetet tart,

Az amorevietai egyezmény értelmében minden fegyveres lázadóként Vizcayában harcoló, magát megadó személy felmentést kap e bűn és e felelősség alól. Ezen túlmenően a későbbiek folyamán egyéb tartományok főparancsnokai és katonai méltóságai ugyanígy kegyelemben részesítik a parancsnokságuk alá tartozó területeken harcoló lázadókat, feltéve, hogy ők is feladják magukat;

E kegyelemért folyamodó lázadók letették a fegyvert és visszatértek a számukra kijelölt otthonaikba, ahol – az ígéret értelmében – ellenük mindenfajta zaklatásnak és üldöztetésnek vége szakad, és mivel ennek ellenére több elsőfokú bíróság azon buzgalmában, hogy a törvényt szigorúan betartassa, e személyek ellen továbbra is eljárást folytat;

Hasonló helyzetben megoldást kell találni e lázadók nehéz és kivételes helyzetére, akik az említett ígérvények értelmében magukat a törvény képviselőinél feladták, s ezzel teljesítették a rájuk kiszabott feltételeket, amelyeket a folyó év július 22-én kelt királyi rendeletet tartalmazó körlevéllel adtunk parancsba, annak érdekében, hogy a vonatkozó bíróságok büntető bizottságai elindítsák a megfelelő bírósági eljárásokat, és indítványozzák e lázadók kegyelemben részesítését,

Méltányos lenne, hogy a fegyvereiket letevő és önmagukat a kegyelem fejében feladó személyekkel szemben – a meghatározott feltételek mellett, és a katonai méltóságok által számukra megítélt biztosítékok fejében – ezen ígéreteket betartsák abból a célból, hogy házaikban nyugalomra leljenek;

Figyelembe véve a kegyelem gyakorlásáról szóló ideiglenes törvény 3. és a 29. cikkében előírtakat,

²⁹ 1872. szeptember 27-én I. (Savoyai) Amadé (1871–1873) királyi dekrétumban hozza nyilvánosságra azon karlisták névsorát, akik ellen a lázadást követően mindennemű eljárást és üldöztetést megszüntetnek. Ezen amnesztiával járó kedvezményeket spanyol hatóságok azonban nem terjesztik ki a fegyvert ragadó lázadókra: az ő sorsuk a kanári szigetekéi száműzetés. A kegyelemben részesülő és eddig külhonban tartózkodó karlista menekültek azonban nem hittek feltétel nélkül a hirtelen jött kegyelemben, és mielőtt visszatértek volna hazájukba, óvatosságból kérvényt intéztek a királyhoz.

Élvén továbbá az Alkotmány 73. cikkének 6. esete³⁰ által rám ruházott felhatalmazással, valamint a Miniszterek Tanácsának egyetértésével,

A fentiek értelmében megbocsátást hirdetek a következő személyeknek³¹:

(445 név felsorolva)

A tolosai elsőfokú bíróság előtt perbe fogottak közül: *(1 név)*

A pamplonai elsőfokú bíróság előtt perbe fogottak közül: *(5 név)*

A vergarai elsőfokú bíróság előtt perbe fogottak közül: *(11 név)*

A tarfallai elsőfokú bíróság előtt perbe fogottak közül: *(5 név)*

Az oviedói, és Aquilino Blanco-i elsőfokú bíróság előtt perbe fogottak közül:
(olvashatatlan)

Öfelsége, Amadé király nevében

Eugenio Montero Rios

kegyelmi és igazságügyi miniszter

³⁰ 1869-es Alkotmány 73. cikkének 6. pontja: A törvények értelmében kegyelemben részesíteni a bűnözőket – a miniszterek vonatkozó rendelkezéseinek figyelembe vételével.

³¹ Helyszüke okán eltekintünk a részletes felsorolástól.

4. A vergarai egyezmény³² előrlése

Vergara, 1873. augusztus 15.

Jézus urunk kegyelméből Guipúzcoa tartomány Vergara városában, 1873. augusztus havának tizenötödik napján a királyi hadtestek tábornagya, a tartomány admirálisa, Don Antonio Lizárraga a „Virgen del Carmen” az „El Triunfo” és a „Doña Blanca” zászlóaljok jelenlétében úgy rendelkezem, hogy a gyálázatos vergarai egyezmény és minden, ami hozzá tartozik, legyen porrá és hamuvá, hogy e szabadkőműves istentelenség mindörökre eltűnjön a Föld színeről.

Ennek bizonyosságára ezennel kiadom ezt az okmányt, amelyet minden parancsnoknak, aki ezen ünnepélyes alkalommal jelen volt, aláírásával kell szentesítenie.

Antonio Lizárraga y Ezquiroz³³

³² A szakirodalomban csak a „vergarai összecölkezkésként” (Abrazo de Vergara) ismert eseményre 1839. október 29-én Oñate-ben került sor a liberális Espartero tábornok, La Torre és Urbiztondo tábornokok és Maroto karlista tábornok képviselői között. A megállapodással Spanyolország északi területein véget ért az I. karlista háború. Az „összecölkezés” elnevezés arra utal, hogy 1839. augusztus 31-én Espartero és Maroto a vergarai csatamezőn felsorakozott két hadsereg katonáinak szemé láttára egymás nyakába borult. Ezt a gesztust talán az magyarázta, hogy a két tábornok régóta ismerte egymást, együtt harcoltak az amerikai spanyol gyarmatokon zajló függetlenségi háborúban. A megállapodás – amelyet hosszas tárgyalások előztek meg – a Bilbaóban állomásozó brit megfigyelőosztag parancsnokának, John Hay angol admirálisnak közbenjárására kötött meg, aki már 1837 óta fáradozott azon, hogy kibékítse a szemben álló két tábor, és ezzel véget vessen a háborúnak. A karlista tisztikar és a papság azonban nem fogadta el a megállapodást, és a trónkövetelővel együtt Franciaországba emigrált. Onnan néhányan hazatértek, mások francia földön haltak meg.

³³ Karlista tábornok (Pamplona, 1817. január 22. – Róma, 1877. december 7.). 1834-ben önkéntesként lépett a karlista hadseregbe. 1867-ben Katalóniában súlyos vereséget mér a forradalmi csapatokra, majd a következő évben, az 1868-as forradalom kitörésekor a Junta de Barcelona megfosztja rangjától, mire nyugdíjazását kéri. A második karlista háború idején hazatér Navarrába, majd az amorevieta-i egyezmény után Franciaországba távozik. Miután Don Carlos Guipúzcoa főparancsnokává nevezi ki, visszatér, és részt vesz az Azepeitia zászlóalj megszervezésében. Egész életében magasrangú katonatisztként szolgált. Seo de Urgel kapitulációjakor Martínez Campos tábornok fogságába esik, és Madridba hurcolják. Rómában halt meg 1877 decemberében.

1875. július 17.

Általános körlevél

Tisztelt Uram!

A kormány tudomására jutott, hogy hadtesteink soraiból bizonyos személyek a karlista seregekhez csatlakoznak, hogy később így *indulto*-ra jelentkezzenek, és ezáltal kivonhassák magukat a katonai szolgálat és e becsstelen tettek elkövetőit sújtó rendkívül szigorú büntetések alól.

E helyzet orvoslására, továbbá annak érdekében, hogy a törvény a fenti büntett minden elkövetőjére könyörtelenül lesújthasson, Ófelsége, katolikus királyunk kegyelméből a következő rendelkezést hoztuk:

1. Az 1874. május 30-i határozat értelmében a hadseregből dezertált karlista rabok nem bocsáthatók el, hanem a dezertőrökre vonatkozó büntetőtörvényt megreformáló 1866. július 31-i királyi rendelet értelmében sorsuk golyó által halál.
2. Azok, akik ezredüket elhagyják, azokra a fenti törvény szerinti esetben kiróható ítélet vár.
3. A dezertőrök családtagjaira letartóztatás vár, és a dezertálás nyilvánossá válása után a lázadók tartózkodási helyétől távol eső helyre száműzetnek.
4. Ez az általános érvényű rendelet valamennyi hadtestben és helyőrségben kifüggesztendő.

Primo de Rivera

³⁴ **Fernando Primo de Rivera y Sobremonte** (Sevilla, 1831– Madrid, 1921), spanyol politikus-katonatiszt., a későbbi diktátor Miguel Primo de Rivera nagybátyja. Kiváló katonai családból származik, harcolt a harmadik karlista háborúban, majd Estella bevétele után XII. Alfonz a *Marqués de la villa navarra* címet adományozza neki. Fülöp-szigeteki és hongkongi kiterő után a restauráció idején hadügyminiszterként tér vissza Spanyolországba (1874 és 1875).

Boulogne, 1876. március 4.

Franciaországi barátaim!

Egy olyan király, akihez a fegyverek sorsa nem volt kegyes, szeretne most, Franciaországból való távozása előtt, mindenért köszönetet mondani, amelyet az ő ügye érdekében tettek. A legutolsó óráig mindent megtettem, hogy katonaként, keresztényként és spanyolként vállalt kötelességemnek eleget tegyek.

Harcoltam addig a napig, amíg hősi önkénteseim vitézségén felülkerekedett erőket látván fel kellett, hogy ismerjem: a kiontott vér többé már nem biztosítja a győzelmünkre.

Ezért hát kardomat tokjába csúsztatom, és összehajtogatom a zászlót, amelyen e szavak állnak: Isten, Haza, Király!

De e hűséges nép örökkön számíthat rám, hisz oly sok tanújelét adta rendíthetetlen odaadásának. Készen állok hát arra, hogy folytassam a harcot Spanyolországért, a jogosultságért és a vallásért.

Áldozataitok ugyanakkor nem voltak hiábavalók, hiszen eljő a nap, amikor mindenki számára világos lesz, hogy ügyem a valódi szabadságot szolgálta. Kívánom hát, hogy országotokat ne érje hátrány akkor, ha a Pireneusok túloldalán nem az én lobogómat lengeti a szél.

Az én jogaim védelmezésekor egyben Franciaországot is védelmeztétek! Országotok boldogulásával kapcsolatos jókívánságaimmal együtt fogadjátok legmélyebb és legőszintébb hálám kifejezését.

Még egyszer köszönöm Nektek, és higgyetek bennem.

Odaadó hívetek:

Carlos³⁶

³⁵ 1876. február 28-án, a karlista erők megsemmisülése után a *Pretendiente* = Trónörökös ismét száműzetésbe kényszerült, és rövid franciaországi, majd londoni tartózkodás után az Egyesült Államokba és Mexikóba menekült tovább. Ezt a kiáltványt tehát a Franciaországból való továbbutazás előestéjén intézte a francia néphez. 1887-ben franciaországi és navarrai XI. Károly néven a francia trón legitím követelőjeként bukkan fel ismét.

³⁶ E levéltári irat oldalán kacskaringós kézírással a következő, cseppet sem hízelgő, anonim vélemény szerepel: *Megjegyzés: Milyen kár, hogy akik egy hiábavaló ügyért minden vagyonukat kockára tették, nem érik be e fellengzős szavakkal. Don Carlos több mint négy esztendőn át élőködött rajtuk, és mindössze annyit ért el, hogy óriási összeget költött el, falvakat égetett fel, és bátor, ügyéért fanatikusán harcoló spanyolok ha-*

Spanyolország bayonne-i konzulátusa

1. számú másolat

Távirat feladva San Juan de Pié de Puertóban³⁷, kézhez kapva február 28-án, reggel 8.30 perckor.

A San Juan de Pié de Puertóban állomásozó csapatok parancsnoka a következő, Arnéguy-be, éjfélkor érkezett leveleket továbbítja a bayonne-i hadosztály tábornokának:

Rendkívül sürgős! – Valcarlos, 1876. február 27. A bayonne-i hadtest tábornoka részére.

Őfelsége, Károly király, balszerencse által legyőzött fenséges Urunk úgy határozott, nem folytatja azt a küzdelmet, amelyet Spanyolország népe ügyének védelmében minden haszon nélkül elszenvedni kénytelen és ezennel Franciaország nagylelkű vendégszeretetéért folyamodik.

Őfelsége rendelkezésének értelmében értesítem, hogy a király néhány hűséges emberének kíséretében az Arnéguy-nál levő hídon lépi át a határt holnap reggel 9 órakor.

Kérem, fogadja legőszintébb nagyrabecsülésemet.

Antonio Lizárraga, a vezérkari főnök

Második levél:

Valcarlos, 1876. február 27. A hadosztály tábornoka részére:

Kérem, tájékoztasson arról, hogy átlépve a francia határt, Őfelsége a király, valamint a királyi hadsereg tábornokai, parancsnokai és tisztjei megtartják-e kardjaikat és lovaikat.

Antonio Lizárraga, a vezérkari főnök

zafiak vérét ontotta. Ezeknek az embereknek nem üres szavak kellene, hanem azok a jól csengő aranytallérok, amelyeket egy állítólag vallásos ügy érdekében kiadtak, de már letettek róluk. Don Carlos pedig nem költött rájuk túl sokat.

³⁷ Fr.: Saint-Jean-Pied-de-Port, kis francia település Aquitaine tartományban.

Madrid, 1876. március 10.

Öfelsége a Király (Isten óvja) a következőkről rendelkezett:

1. cikkely

Azon karlista erőkhöz tartozó katonasorban levő személyek, akik folyó év február 1-je után léptek Franciaország területére, negyven napon belül szabadon visszatérhetnek Spanyolországba, ahol minden bűnük bocsánatot nyer, amennyiben hazatérésük napjától számított tizenöt napon belül – az Ebro folyó bal partján fekvő provinciák esetében – és harminc napon belül – az Ebro folyó jobb partján fekvő provinciák esetében – jelentkeznek egykori lakóhelyük előljárójánál, vagy a letelepedésük választott helyszínének előljárójánál, engedelmességük ratifikálása céljából.

Amennyiben az említett határidők leteltével az előljáró hivatalában nem jelennek meg, vagy bármilyen egyéb okból letartóztatják őket, úgy sorsuk a tengerentúlon harcoló hadsereg soraiba való száműzetés legyen, hacsak a vonatkozó provinciák kormányzói előtt nem tudják bizonyítani, hogy súlyos betegség, vagy más leküzdhetetlen ok miatt akadályoztatva voltak abban, hogy a megszabott határidőn belül jelentkezzenek.

³⁸ **Francisco Romero Robledo** (1838–1906). 1862 óta az Unión Liberal jogásza és képviselője, komoly szerepet játszott II. Izabella trónfosztásában. A madridi forradalmi junta tagja, az I. Köztársaság (1873) ideje alatt Cánovast segítette a monarchikus restauráció megvalósításában.

³⁹ 1876. március 8-án a spanyol belügyminiszter, Romero y Robledo a király megbízásából körlevél formájában kegyelmi rendeletet adott ki, melyet minden érintett tartomány kormányzójának eljuttatott. A III. karlista háború utolsó fázisában nem volt ritka, hogy egyes lázadók, belátván, hogy felkelésük célját vesztett, letették a fegyvert, és akár egyénenként, akár csoportosan a törvényhozáshoz folyamodtak kegyelemért. Mások azonban makacsul kitartottak a lázadásuk zászlajára tűzött cívek és célok mellett, és a forradalom bukásának pillanatában hazájuk elhagyása mellett döntöttek hátrahagyva mindent és mindenkit. Ez a kettősség arra sarkallta a spanyol kormányt, hogy e két viselkedésmódot megkülönböztetve hozza meg kegyelmi rendeletét. A spanyol kormány rendre és rangra való tekintet nélkül kegyelemben részesítette és szabad hazatérést biztosított azon karlista lázadóknak, akik a forradalom végnapjaiban jobb belátásra tértek. Ugyanez volt a helyzet azokkal, akik a lázadó hadsereg soraiban harcolva záros határidőn belül kérték megbocsátást: őket a spanyol kormány úgy tekintette, mint akik megtévelyedtek, és kényszerből, parancsra cselekedtek. Am a kabinet e nagylelkűsége nem illeti meg azokat a tiszteket és katonákat, akik semmilyen hajlandóságot nem mutattak arra, hogy fejet hajtsanak a lázadást elfojtó hatalom előtt.

2. cikkely

Ettől a naptól fogva egyetlen külhonban tartózkodó, magát karlista tisztnek vagy főtisztnek valló személy számára sem adható ki Spanyolországba szóló hazatérési útlevel, csak abban az esetben, ha a kérdéses egyén, miután valamely spanyol konzuli tisztviselő előtt felesküdtött Őfelsége, a Király személyére, saját maga nem kérvényezi hazatérési útlevelének kiadatását a spanyol kormánynál, s kérvényéhez nem csatolja az eskütétel okmányát és az említett konzuli tisztviselő jelentését.

3. cikkely

Minden személy, aki karlista tiszti vagy főtiszti rangban szolgált vagy szolgál, és e királyi törvényerejű rendelet kihirdetése után a kormány különleges engedélye nélkül tér vissza Spanyolországba, e cselekedet okán katonaként a kubai hadtestbe irányítandó tovább anélkül, hogy ez bármilyen mértékben sértené e tette miatt rá nehezedő felelősségét.

4. cikkely

Baszkföld és Navarra tartományokban állomásozó lázadó hadtestek Spanyolországban tartózkodó karlista tisztjei és főtisztjei, akik az Őfelségéhez hű hadsereg tábornokaihoz kellő időben fordultak kegyelemért, e naptól számított, meg nem hosszabbítható tizenöt napos határidőn belül megjelenni kötelesek azon provinciák kormányzóinak színe előtt, ahol le kívánnak telepedni, és hűségüket kötelesek tenni Őfelsége XII. Alfonz király személyére, majd ezt követően az általuk megfelelőnek ítélt helyen letelepedési engedélyt kaphatnak.

Annak érdekében pedig, hogy a múltban elkövetett tetteik miatt semmiféle sérelem ne érhesse őket, e kormányzóktól kérhetik az eskütételről és az engedelmességről szóló tanúsítványt, ami nekik haladéktalanul kiadandó. Ezen okiratot kötelesek majdani otthonuk előljárójának színe előtt felmutatni.

5. cikkely

A kormány további intézkedéséig a kegyelmi rendelet hatálya alól a következő személyek kizáratnak:

- a. akik a lázadók által megszállt területeken a karlista lázadó hadsereg sorában szolgáltak, a következő tisztségeket töltötték be: miniszter, legfőbb *corregidor*⁴⁰, hadügyi küldött, törvénykezési küldött, bíró, adótáblabíró, jegyző, törvényszéki írnok, ügyészégi alkalmazott vagy jogi képviselő, tanár, vagy bármely egyéb polgári foglalkozás gyakorlója.

⁴⁰ városi kormányzó (sp.)

- b. Közbüntények elkövetői, még ha e személyek múltbéli cselekedeteikre azt a magyarázatot hozzák is fel, hogy azokat az ellenük folytatott megtorlás okán vagy bármí más indokból hajtották végre.

Ez utóbbi kategóriába tartozó személyek letartóztatásukat követően a törvény minden szigorával elítéltetnek és megbüntetnek.

A feljebbvalónak való engedelmeskedés alól csak azon hadosztályok sorában harcoló egyének kapnak mentességet, akik a tetteket kollektívan és kényszerítés alatt hajtották végre.

A miniszterek tanácsa által megítélt e királyi törvényerejű rendeletet maradéktalanul és pontos végrehajtás céljából tudatom Önnel, és felhívom figyelmét, hogy e rendelkezés egy-egy példányát Öfelsége külföldre delegált konzuljai, képviselői, illetve a katonai és igazságszolgáltatási szervekhez is eljuttatom, hogy annak rájuk eső része végrehajtásában együttműködjenek.

A királyi törvényerejű rendeletet kegyelmébe ajánlom, és teljesítésre átadom.

Isten óvja Önt még számtalan évig!

Francisco Romero y Robledo

9. Történelmi emlékirat a karlista pártról⁴¹

A karlisták

A karlista párt három nagy táborra oszlik⁴², melyek mindegyike több kisebb csoportból áll.

Az első tábor (*los transaccionistas* vagy *los moderados*⁴³) Marotót megaluvásra szólította fel – de nem úgy, ahogyan arra végül is sor került⁴⁴. Az elképzelés az volt, hogy tető alá hozza Carlos idősebbik fia és Őfelsége II. Izabella királynő közötti házasságot. E tábor politikai meggyőződésével kapcsolatban is megalkuvásra szólította fel Marotót azzal, hogy felszólította őt: ismerje el a három rendet tömörítő *Cortest* vagy a királyi státútumot (el Estatuto Real)⁴⁵.

Bár Maroto terve nem járt sikerrel, a mérsékelték mégsem tettek le elképzelésükről: továbbra is hittek abban, hogy a dinasztia vagy Don Carlos leszármazottai nem kerülnek vissza a spanyol trónra, hanem ehelyett az alkotmányosodás útjára lépnek, és helyüket a mérsékelt alkotmányos pártban találják meg. A karlisták másik két táborában meggyőződéssel hitték, hogy a *transaccionista* tábor hívei máris tárgyalásokat folytatnak erről a mérsékelt alkotmányos párt néhány köztisztjeletben álló vezetőjével.

(...)

⁴¹ *Memoria histórica sobre el partido carlista*, Archivo General de Palacio, Papeles reservados, caja 297. [E bekezdések gyakorlatilag egészében megtalálhatók Carlos SECO SERRANO: *Estudios sobre historia de carlismo* című művében, Barcelona, Ariel, 1973, 53–56. o.]

⁴² E szemelvény is alátámasztja a karlista pártot belülről is feszítő ellentétek és szétválás meglétét.

⁴³ kb.: egyezkedők és mérsékelték

⁴⁴ Utalás a karlista történetírásban csak „szégyenletes vergarai ölelkezésésként” említett kiegyezésre a karlista Maroto tábornok és régi bajtársa, az Izabella-hívó Espartero közötti megállapodásra.

⁴⁵ *Estatuto real* (királyi státútum), a spanyol népre erőszakolt alkotmány, melyet VII. Ferdinánd özvegye, Mária Krisztina régenskirályné Martínez de la Rosa miniszter ösztönzésére 1834. ápr. 11-én léptetett életbe. Ennek értelmében a *Cortes* 2 törvényhozó testületre osztották (a *proceres* és *procuradores*re). Előbbinek tagjai voltak az érsekek, püspökök, grandok és a királytól élethossziglan kinevezett előkelőségek; utóbbié pedig a census szerint legtöbb adót fizetők közül 3 évre választott polgárok. A La Granjában kitört katonai lázadás következményeként az Estatuto Reált 1846. aug. 13. eltörlték.

Annak ellenére, hogy a minden politikai erő által legkeményebb ellenfélnek tartott karlista táborra gyakorolt politikai befolyásuk csekély, a legravaszabb cselszövőknek ők bizonyultak [...].

A második tábor az apostoli párt (*los apostólicos*) tábora, a tisztán teokratikus elveken nyugvó párt, amely a kor elvárásaival dacolva dogmáiból jöttányit sem enged. E párt tagjai [a trónra] Carlost várják, mert tudják: Carlos uralodása alatt mindenkor azt tehetik amit akarnak. Szabadságától megfosztott rabnak érzik magukat, akit bekerítenek ellenségei, azaz a forradalom hívei. Ezért a *Pretendiente* nevében fellépve minden tőlük telhetőt elkövetnek a polgárháború szellemének feltámasztása érdekében, vallási háborúvá változtatva azt. E tábor fészke Rómában van, s többek között a léridai és az orihuelai püspök, Alcaraz atya, Batanero kanonok és más személyekből álló *junta* alkotja, de Franciaországban és más országokban is vannak embereik [...].

A harmadik tábor az abszolút királypártiak alkotják, akik nem hajlandóak a megalkuvásra és csalódtak Carlosban, aki számukra az igazi akadály annak, hogy a monarchikus elvek ismét életbe lépjenek Spanyolországban. E tábor tagjai megvetik az első táborhoz tartozókat, akiket árulónak és hitehagyottnak, míg Don Carlost csalódottságuktól függetlenül a legnagyobb forradalmárnak tekintik, noha véleményük szerint Don Carlos zsarnok és autokrata, mert sosem akart – vagy sosem engedték – a törvények értelmében kormányozni.

E tábor – amely nagy befolyással bír a tömegekre – az abszolút monarchia kormányának legitim felállásakor azonnal felsorakozna a királynő mögött.

10. Karlista ideológia Vicente Pou⁴⁶ tollából⁴⁷

A szent vallás átélése annak teljes méltóságában és tisztaságában, a Király oszthatatlan szuverenitása, a jelenleg uralkodó dinasztia megőrzése fenséges alapítójának törvényei szerint, az ősi törvények és kiváltságjogok érvénybe léptetése, és ezzel az államigazgatás szerencsétlen viszontagságok sora által előidézett visszasságainak gyökeres kiirtása, a Nemzet nemes küzdelemben, becsülettel kivívott függetlensége, mindez egy olyan társadalomban, ahol mindenkinek osztályrésze a jólét – íme a karlisták elképzelései és célkitűzései.

A karlista dogma szerint minden hatalom Istentől származik és abszurdnak, majdhogynem istentelennek tartják a nép szuverenitásának tanát. Hitük szerint a társadalom legfontosabb java maga a vallás, melynek a szívekre gyakorolt hatalmas és üdvös hatásában látják a legbiztosabb védelmet; amely legitim hatalommal ruházza fel a *Prendientét* a nép fékezhetetlen szenvedélyének elfojtására, és amely az alattvalók jogainak és szabadságának zálogát jelenti a zsarnokság túlkapásaival szemben.

Egy bölcs és népe felé atyai gondoskodással forduló kormány betartja és betartatja a társadalom legfőbb alapját és minden javának forrását jelentő vallást, a hagyományokhoz hű, lelkiismeretes nevelés segítségével óvja a közerkölcsöt, törvényerőre emeli a nép második legfontosabb tulajdonságának tartott üdvös szokások és jó tulajdonságok betartását, támogatja a mezőgazdaságot, előmozdítja a kereskedelmet, ösztönzi az ipart és enyhít az alattvalók terhein (...).

A *vallás* és a *monarchia* – annak a törvények és a királyságban érvényes egykori szokásjogok által megmagyarázott valamennyi következményével együtt – mindig is V. Károly és hű védelmezőinek alapelvei volt. A katolikus *vallás*, teljes tisztaságában, úgy, ahogyan azt Isten országából kaptuk és ahogy azt eleink is gyakorolták már a messizi korban is, a *monarchia* pedig a Mennyei Atya hű képmásaként. E legfőbb hatalom képviselőivé pedig csak azokat választják, akik a királyság legfontosabb törvényei szerint – a közmeg-

⁴⁶ Vicente Pou, spanyol író, a katalán karlista egyetemi klérus meggyőződéses tagja, a *forales (rendi)* jogok minden spanyol tartományra való kiterjesztésének híve. A San Carlos de Cervera királyi kollégium rektora, és az első katalán karlista újság, az *El Restaurador Catalán* alapítója és lapigazgatója.

⁴⁷ POU, Vicente: *La España en la presente crisis examen razonado de la causa de los hombres que pueden salvar aquella nación*, Montpellier, Imprenta X. Jullien y Pedro Grollier, 1842–1843, 136, 138, 147, 213–215. o.

állapodással és a természettel tökéletes összhangban – arra érdemesnek ítéltetnek.

Íme a karlisták teljes programja. Irracionális vagy esetleg eltúlzott lenne? Honfitárs vagy külhonból jött idegen számára megdöbbentő lenne?

V. Károly és híveinek eszméi megegyeznek a már fent említett eszmékkel és belőlük sarjadnak az őket lelkesítő érzések. Ezek követelik, hogy az alakulóban lévő társadalmakban a legfőbb törvény Isten parancsa legyen, amit az Uralkodónak és az alattvalóknak tisztelniük kell. A közerkölcsöt és a törvényt teljes érvényében támogassák és biztosítva legyen a jelen és jövő nemzedék jóléte, ahogy azt őseink tették a fent említett elveket követve. A tudomány és a művészetek a vallással egyetemben haladjanak úgy, hogy segítsék a világi jólétet és ne okozzanak bonyodalmat vagy nyilvános zűrzavart. Spanyolország ne legyen a pártok játékszere, se az idegenek becsvágyainak eszköze az újdonság iránti beteges rajongás miatt.

Spanyolország legyen szabad, boldog és független, őrizze meg törvényeit és a valódi spanyol nemzeti szokásokat. A Monarchia hatalma és ereje inkább az uralkodó és a nép érzéseinek azonosságában fejeződjön ki, semmint a fegyveres erők és hatalom megbízottjaiban. Száműzessenek a népet sanyargató közigazgatás által gyakorolt visszásság és túlkapások, melyek megrontják a kormányt és letérik a helyes útról.

Hogy mindezt elérjék biztosabbnak látták megtartani a régi és alapjában véve konzervatív intézményrendszert és kijavítani azokat a hibákat melyek egyes vélemények szerint meggyengíthették erejét.

Ajánlott irodalom

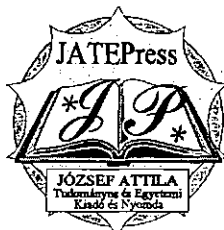
Magyar szerzők

- Anderle, Ádám: *El carlismo y la corte de Viena*. In: Acta Hispanica Tomus III., Separatum, 5–11. o. Szeged, 1999. (magyarul: *A bécsi udvar és a carlismo*. In: *Századok*, 1999/6. 1344–1348. o.)
- Uő: *A spanyol carlismo*. In: *Klió*, 8. évf. 1999/2. 90–94. o.
- Uő: (szerk.) *A magyar kérdés. Spanyol követi jelentések Bécsből (1848–1868)*, Hispánia, Szeged, 2002.
- Uő: *A magyar-spanyol kapcsolatok ezer éve*. Szeged, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2006.
- Harsányi, Iván: *A regionalizmus a spanyol történelemben*. In: *Studia caroliensia*, 2005. 4. szám. 145–159. o.
- Uő: *Spanyol dilemmák – Spanyol megoldások a 19–20. század útvesztőjében*, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2006.
- Semsey, Viktória: *A polgári átalakulás Spanyolországban 1808–1868*, Budapest, L'Harmattan, 2004.
- Uő: *Az ibériszmus Portugáliában – Uniós és konföderációs tervek az Ibériai-félszigeten 1848–1874 között*. In: *Studia Caroliensia* 2005. 4. szám 113–124. o.
- Polácska, Edina: „*Franciaország és a karlizmus*.” In: *AETAS*, 2007, 1. szám 63–86. o.
- Uő: „*La France et le carlisme (1872–1877). Expulsion des réfugiés carlistes en Belgique a Cuba et en Algerie*.” In: *Acta Hispanica*, Szeged, 2001. T. VIII. 47–57. o.

Külföldi szerzők:

- Alberola Fioravanti, María Victoria: *La revolución de 1868 y la prensa francesa*, Edit. Nacional, Madrid, 1973.
- Bullón de Mendoza y Gómez de Valugera, Alfonso: *Las guerras carlistas en sus documentos*, Barcelona, 1999. 95–140. o.
- Ferrer, Melchor: *La historia del tradicionalismo*, t. XXII, 233–255. o.
- Seco Serrano, Carlos: *Estudios sobre historia de carlismo* című művében, Barcelona, Ariel, 1973, 53–56. o.

A tördelést a JATEPRINT,
a Bölcsészettudományi Kar Kiadványszerkesztősége végezte
WordPerfect 8 kiadványszerkesztő programmal.

Kiadja a JATEPress
6722 Szeged, Pectófi Sándor sugárút 30–34.

<http://www2.u-szeged.hu/jatepress/>

<http://www.jate.u-szeged.hu/jatepress/>

Felelős kiadó: Dr. Pándi Lajos egyetemi docens
Felelős vezető: Szőnyi Etelka kiadói főszerkesztő
Méret: A/5, példányszám: 300, munkaszám: 85/2008.

1996

26. A jeruzsálemi Szent János Lovagrend regulája. [Homonnai Sarolta, Hunyadi Zsolt]
27. Az amerikai alkotmányozási vita: a föderalisták írásából (1787–1788). [Berkes Tímea]
28. Források a németek Szovjetunióba történő kitelepítéséről Közép-Kelet-Európából (1945–1953). [Köteles Péter]
29. Turgot: Levelek a toleranciáról. [Balázs Péter]

1997

30. Európai nemzeti kisebbségek kongresszusainak határozatai (1925–1937). [Eiler Ferenc]
31. Vikingek az angolszász krónikában. [Rimaszombati Károly] (*elfogyott*)
32. Gildas: Britannia romlásáról. [Novák Veronika] (*elfogyott*)

1998

33. AZ 1904-es szerb–bolgár szerződés. [Horváth Krisztián]
34. A Bayeux-i faliszőnyeg. [Jójiárt Júlia, Varga Vanda Éva] (a 18. sz. utánnyomása + színes melléklet) (*elfogyott*)
35. Szultáni fermán a Bolgár exarchátus megalapításáról. (1870. febr. 28.). [Horváth Krisztián]
36. A fiatal Napóleon írásai Korzikáról. [Jókai Rita]
37. Esztergom 1595-ös visszavétele a napi jelentések tükrében. [Bagi Zoltán Péter, Szász Géza]
38. Ausztria határai (Saint-Germain 1919. szept. 10.). [Eveli Péter, Dobos Erzsébet]
39. Tervezet a kereszténység leendő békéjéről (Podjebrád-béketervez. 1464). [Karáth Tamás]
40. Törvény Skócia lefegyverzéséről (1746). [Fejér Ingrid]

1999

41. Az 1902-es orosz–bolgár katonai konvenció. [Horváth Krisztián]
42. Szemelvények Aeneas Sylvius Piccolomini „Európa” c. művéből. [Nótári Tamás]
43. Marcus Tullius Cicero M. Caelius védelmében mondott beszéde. [Nótári Tamás]

2000

44. „A Népszövetség halála”. Dokumentumok az olasz–etióp konfliktus történetéből (1935–1936). [Széling Balázs]
45. A szudétánemet kérdés a második világháborúban (Edvard Beneš és Wenzel Jaksch levelezése 1939–1943). [Kasza Péter]
46. Načertanije (A szerb nemzeti és külpolitika titkos dokumentuma, 1844). [Szajcsán Éva]
47. Juan Donoso Cortés: Értekezések. [Bán Mónika]
48. Napóleon trianoni dekrétuma az Illír Tartományok megszervezéséről. (1809. dec. 25.) [Pándi Eszter]
49. Dokumentumok az 1911–1912-es olasz–török háborúból. [Horváth Krisztián]

2001

50. Mary Rowlandson fogságának és szabadulásának elbeszélése. [Zámbó Ildikó]
51. Marcus Tullius Cicero Q. Ligarius érdekében mondott beszéde. [Nótári Tamás]
52. Békeszerződés az Egyesült Államok és Mexikó között (1848). [Kökény Andrea]
53. Navigatio Sancti Brendani Abbatis * Szt. Brendan apát tengeri utazása. [Majorossy Judit]

2002

54. Az 1930-as görög–török barátsági és semlegességi szerződés. [Balogh Ádám]
55. John F. Kennedy és Nyikita Sz. Hruscsov levelezése a kubai rakétaválság alatt. [Simon Ágnes, Simon Eszter]
56. Korzika 1755-ös és 1794-es alkotmánya. [Tandori Mária]
57. Jugoszlávia külpolitikai dilemmája 1940-ben. [Tóth-Szenesi Attila, Szajcsán Éva]
58. Állam – Szent Unió – Skizma. [Kovács Kálmán Árpád]

2003

59. Három középkori germán törvénykönyv. [Huszár Edit]
60. Az első világháború és a spanyol semlegesség. [Pallagi Mária]
61. Edvard Beneš: Az osztrák probléma és a cseh kérdés. [Gulyás László, Halmos Tamás]
62. Johann Martin Honigberger: Napkeleti gyümölcsök. [Buczko Zsuzsanna]

2004

63. Zsebkalauz Németországhoz. [Kovács Melinda, Szilárd Balázs]
64. Sztálin és Tito moszkvai titkos találkozása. 1948. február 10. [Vukman Péter]
65. Olasz–spanyol kapcsolatok a második világháború idején. [Katona Eszter]

2005

66. A konstantinápolyi egyezmény (1800. ápr. 1.) és Ali pasa levélváltása a Jón-szigetek kormányzójával (1807–1808). [Szász Erzsébet]
67. Szemelvények Zsigmond lengyel herceg budai számadásából. [Horogszegi Zoltán, Rábai Krisztina]
68. Hydatius: Chronica (379–469). [Széll Gábor]
69. Magyar források a finn–szovjet téli háborúhoz. 1939. nov. 30.–1940. márc. 12. [Vámos Barbara]
70. A szovjet–jugoszláv konfliktus története a források tükrében (1948 február–1949 november). [Vukman Péter]
71. Az 1945-ös szovjet atomkémkedés dokumentumok tükrében. [Cora Zoltán]
72. Hruscsov–Tito levélváltás 1954. [Ifj. Prohászka Géza]

2006

73. Konrad Adenauer kancellár beszéde az első nyugatnémet kormány programjának vitájában (1949). [Mucsi András]
74. A késő Anjou-kori dalmát és magyar tengeri hajózás 1381 és 1382-ből származó oklevelek alapján. [Juhász Ágnes]
75. Németország és Nagy-Britannia diplomáciai kapcsolatai 1892–1904 között. (A Tilley-memorandum, 1905). [Rostás Róbert]
76. A Jézus Társaság feloszlatása (1759–1773). [Babarcsi Dóra]

2007

77. A Lex Imitana (egy Flavius-kori municipium törvénye). [Illés Imre Áron]
78. A Bor-Kalán nemzetség birtokperének ítéletvelvele 1332-ből. [Papp Róbert]

2008

79. A Szent István csatahajó elsüllyedése. 1918. Június 10. [Bánsági Andor]
80. Tunnunai Victor: Chronica (444–565). [Széll Gábor]
81. Spanyol dinasztikus alternatíva: A karlisták. [Polácska Edina]